

Broj 17., 18., 19.120.

GODINA III.

„BISER“ izlazi dva puta mjesečno i to svakog 1. i 15. Pretplata iznosi na godinu K 24—, za učitelje (mualime i siromašne učenike (talebu) i vojnike bez sarže K 16—. Mualimi i đaci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, dobivaju list badava, list se šalje samo onima, koji unaprijed pošalju pretplatu.

# BISER

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKÉ PROSVJETE.

Za oglese plaća se prvi put za cijelu stranu 50, za pola 30, za četvrtinu 16, za osminu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Slijedeća uvrštenja uz popust.

Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h. post. štationice u Sarajevu br. 4065.

Innemel-muminune ichvetun!

El-Islamu ja lu ve la jula alejhi!

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaj«. Neplaćena se pisma ne primaju

PLATIVO I UTUŽIVO U  
Mostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista treba slati na adresu: „BISER“ Mostar (Hercegovina).

Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

Zil-Hidže 1336. i Muharem 1337.

MOSTAR

Septembar i oktobar 1918.

## SADRŽAJ:

M. M. B.: Hilafet.

Semsudin Sarajlić: Maskenball.

Dr. Sa li h Kazazović: Savremena filozofija i njeni glavni sustavi (studia).

Jusuf Tanović: Proljeće.

Halil Halid: Ropstvo kod muslimanskih naroda i njegovi evropski kritičari.

Nazif Resulović: Sloga.

Hazim Muftić: O selamu i pozdravu.

Muhamed Gjugumija: Na rastanku.

Abdul Aziz Ča vis: Istok i Zapad.

Nafija Sarajlić: Teme.

Sakib Korkut: Baja lazi, bau, bau!

A. Hifzi Bjelevac: Hadžimerešovi zapisi.

F a i k : Pregled turske književnosti.

Husein Mehmedagić: Bajram.

### NARODNE UMOTVORINE.

Biserdžik: Beg Ljubović i zagorkinja vila.

Biserdžik: Ahmed-paša i ljepotica Mejra.

### LI S T A K.

Islamski svijet:

Dogjagjaji na Kavkazu.

Književne bilješke:

Ittihadova zabava.

Muslimanski internat i nar. osnovna škola u Vinkovcima.

Razno: Poruka uredništva.

## Pretplatnicima na uvaženje!

Usljed nestašice papira, nije bilo moguće pravovremeno štampati ove brojeve. Da uzmognemo do konca godine završiti ovo godište, a i radi nestašice papira prisiljeni smo ovaj četverbroj, kao i slijedeći koji će izaći kroz desetak dana, štampati na 8 umjesto na 16 strana t. j. (4 broja) na 32 umjesto 64 strane. Da odštetimo cij. pretplatnike za ovaj manjak, poslaćemo im u vrijednosti za koju su oštećeni knjiga „Muslimanske Biblioteke.

# Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru

## Muslimansku biblioteku,

od koje su dosad izašle slijedeće:

### Knjige redovnog izdanja:

1. „Borba polumjeseca i krsta“, od Halil Halida; s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić . . . K 6.—
2. „Nova vremena“, pripovijest od Edhema Mulabdića..... K 4.—
3. „Pjesme“ M. Ć. Ć I, dio . . . . . K 4.—
4. „Temelji islamskog "morala", od Ahmeda Naima, s turskog preveo Musa Ć. Ć. . . . K 3.—
5. „Iz mladih dana“, od M. Šemsudin Sarajlića (u tisku).
6. „Sudbinu jedne porodice“, roman i carigradskog života. S turskog Selim ..... K 4.—
7. „Panislamizam i Penturcizam“, s francuskog preveo Salih Bakamović . . . K 1-60
8. „Pod drugim suncem“, pripovijest od A. H Bjelevca . . . . . - K 4.
9. „Tajne“, roman iz carigradskog života. Na pisao Ahmed Midhat, s turskog preveo A. Dž. Serić . . . . . K 4. -
10. „Muslimanska žena“, od Muhamed Ferid Vedždije, s arapskog preveo M. Ć. Ć. . . . K 3 —
11. „Teiste i ateiste (vjernici i bezvjernici)“, od dra Osmana Namika, preveo M. Ć. Ć . K 3.—
12. „Tarik“ (Osvojenje Španjolske), drama u VI. činova, od Abdul Hak Hamida, s turskog preveo Salih Bakamović..... K 3.—
13. „Osnovna načela Islama, njegova prošlost i sadašnjost“, od Ahmed Naima, s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić ..... K 2.—
14. „Panislamizam i Evropa“, od Asmizade Refikbega, s arapskog preveo A. Rašidkadić K 2.—
15. „Glavni dogadjaji iz islamske prošlosti, od prof. A. Kadića . . . . . K 2.-
16. „Primjesa Islama na osnovne kulture“, od Muhameg F. Vedždije, s arapskog preveo prof. A. Kadić..... K 4.-
17. „Razgovor“, rom. iz turskog života, od Fatime Alije hanume, preveo M. E. Dizdar . . . K 8.—

### Brojevi izvanrednog izdanja:

1. „Iz života za život“, poučne pirče za islamsku mladež, od H. Mulića (Ata Nerces) . . . K 1.S«
2. „Nekoliko islamskih ustanova“ od Musi- Ćazim Ćatića..... K - .50
3. „Islamske dužnosti“, sa gledišta higijenskog, od dr. Ahmedbega Džejhuna, s francuskog preveo Salih Bakamović . . . . . K --.90
4. „Ramazanski post“, napisao dr. H. Hulki, preveo M. Ć. Ćatić..... K - .50
5. Kratak pregled perzijske književnosti“, od H. Gjoge ..... K 1.40
6. „Ulema i narod“, prevedeno iz „Sirati Mustekima“..... K 1.20
7. „Dedini menakibi“, doživljaji . . . . K 1.50
8. „Stambolski Softa i Sadri-Azamova kći“, od H. Muftića (drugo izdanje) ..... K -.90
9. „Jedan Vaz“, od Mehmed Akifa, s turskog preveo M. Ć. Ćatić . . . . . K—50
10. „Jedan hadisi šerif“, napisao M. S. Serdarević..... K 1.20
11. „Dvije opasne socijalne bolesti“, („Prostitucija i alkoholizam“) nap. M. S. Serdarević K —90
12. „Istinitost božijeg bivstva i Muhamedova poslanstva“, od Muhamed S. Serdarevića K —.80
13. „Kakav je narod arapski“, napisao prof. A. Kadić..... K 1.20
14. „Teme“, od M. Sarajlića (u tisku).
15. „Munevvera“, ljubavna pripovijest iz Carigradskog života. Napisala Guizida, s turskog preveo O. A. Sokolović..... K —90
16. „Žena i obiteljski život u Islamu“, Napisala M. Saima binti Mustafa, s turskog preveo A. Rošidkadić ..... K - .80
17. „Nekoliko crtica iz života imam i Azamova“ s arapskog preveo Ebu Zejdi Suradži. K —.90
18. „Domovina“, (Boj na Silistri), drama u IV. čina, od N. Kemala..... K 1.40

„BISE R“ izlazi dva puta mljesečno i to svakog 1. i 15. Pretplata iznosi na godinu K 24— za učitelje (mualime i siromašne učenike (talebu), i vojnike bez sarže K 16—

Mualimi i đaci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, dobivaju list badava. **list** se šalje samo **onima**, koji unaprijed pošalju pretplatu

# BISE R

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKE PROSVJETE.

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 50, za pola 30, za četvrtinu 16. za osminu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Slijedeća uvrštenja uz popust.

Za prijevode oglasa iz jedinoja jezika u drugi računava se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h post. štationice u Sarajevu **br. 4065.**

Innemel - muminune ichvetun!

El-Islamu jalu va la jula alejhi!

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaju.  
— Neplaćena se pisma ne primaju.

PLATIVO I UTUŽIVO U  
M ostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista  
treba slati na adresu: „BISE R“ Mostar (Hercegovina).

Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

Zil-Hidže 1336. 1 Muharem 1337.

M O S T A R

Septembar i oktobar 1918.

H. M. B.:

## Hilafet.

Stanovnici Hidžaza, odakle su zasjale prve trake Islama, ti osnovatelji svjetske kulturne vladavine pod imenom) Halafet, proveli su mnoga, stoljeća gušeci se u neznanju, dok su njihova braća na za kulturu podesnijem jugu i sjeveru arapskog poluotoka pobirali plodove savremene svjetske kulture.

Klimatske prilike: bezvodnost pa neplodnost hidžaiske pokrajine otuđivala jse zbog nepodesna i slaba saobraćaja pojedina plemena te zemlje jedne od drugih, a kamo li od njihove braće u južnim i sjevernim provincijama u Jemenu, samu i Iraku.

Ta pustoš i nepristupačnost njihove zemlje bila je najjači bedem za taj mali narod, pocijepan u hiljadu plemena pred neobuzdanim provalnicima, moćnim perziskim vladarima i silnim, bizantiskim vojskama.

Ali kao da ih priroda nije htjela ostaviti na miru. Oskudica životnih potreba, jer im njihova bezvodna i siromašna: postojbina nije moigla pružiti nikakva obilja, tjerala ih je da se natječu za koru hljeba jedni između drugih, da se megjusobno zatiru zbog oskudnih pašnjaka, na kojima uzdržavahu svoje skoro jedine hranitelje, deve. Ali to im je s druge strane nadoknadilo tim, da je u njima uzgojilo samo pouzdanje, ponos, viteštvo i plemenito srce naprama potištenom i bijednom.

Pored svega toga cvatijaše usred Hidžaza Arapima sveti grad Mekka, koji za pravo bijaše stjecište cijelog arapskog svijeta.

Stanovnici Mekke, pretežnim dijelom plemena Kurejšija, znali su sa svojim vanredno poletnim trgovačkim duhom okupiti stanovništvo cijelog arapskog poluotoka oko sebe.

Da bi održali jedinstvo i svoju prevlast nad Arapima, Kurejšije su dozvolile svim arapskim plemenima, da svoje kuimire i lažne bogove, kojima se klanjahu: izvjesi i postave u svima svetu kuću, »Kjabu«, koju su negda u

davnini sazidali njihovi pregji, a oni očuvali prevlast nad njom sve do toga doba. Tim su udareni prvi temelji velike i moćne Arapske države, koju su kašnje dogradili na osnovi Božijih zakona u formi najradikalnijeg demokratizma Muhameda lejhiselam i njegove četiri prve Halife, s čega je i prozvat taj sistem državnog uređenja Hilafetom.

Hilafet je vrsta vladavine, koju narodi prije Islama nijesu poznavali, a i kašnje je ostala osobitost islamskog naroda. On više sliči apsolutnoj vladavini, a razlikuje se od carstva i kraljevstva tim, što pod njim vidimo i svjetSKU i vjersku vrhovnu vlast u jednoj ruci, koja po propisima »šeriatu« (vjerskog zakona) upravljaj svojim narodima i brine se za dobrobit njihovu i ovog i onog svijetai, dok prijašne dvije, naime carstvo i kraljevstvo, daju svojim državljanima samo svjetovne zakone, koji su stvorili njihovi državnici i odlični umovi, a za blagostanje i dobrobit svojih samo na ovome svijetu.

Iako nam se na prvi pogled pričinja, da je megju ove dvije vrsti vladavine znatna razlika, ipak im je cilj identičan, polazna tačka ista, jer ona, kojemu je sudbina dosudila da u svojoj apsolutnoj volji upravlja jednom grupom ljudi i kroji im sudbinu, ipak slijedi ili sebi postavljene zakone, ili će, ali mnogo rjegje, s njina vladati prema svojim strastima i nagonima, a većina apsolutnih vladara u kulturnome svijetu upravlja svojim narodom po propisima zakona, koje su stvorila zakonodavna djela: učenjaci i izabranici toga naroda. Tako su vladali Perzijanci i Grci prije Islama a tako još dandanas upravlja većina evropskih vladara.

Hilafet takogjer nije pripušćen samovolji pojedinih halifa već je upućen na vjerske zakone, po kojima halifa, kao zastupnik Alejhiselamov, upravlja svojim narodima i sili ih na poštovanje istog. Stoga se je i tražilo kod osobe, koja reflektira na Hilafet, da ima najmanje ova četiri uvjeta: da je naučen, pravedan, da je dostojan toga visokog zvanja, t j. da je visoka roda odlične porodice i da je bez kakve tjelesne mane, koja ga može omalovažiti.

Neki islamski pravници traže još i peti uvjet, naime da Halifa mora biti iz porodice Kurejšija. Kako ovaj uvjet nije bio općenito poznat za vrijeme Alejhiselama, mnogi ga pravnici hanefiske škole zabacuju.

Muhamed (a. s.) bijaše za svoga života vrhovni starješina Muslimana, vogja im u ratu, imam pri molitvi i vrhovni sudija u svim sudskim predmetima. Iza smrti Njegove ne ostavi nakon sebe muško dijete niti imenuje koga, ko bi ga zamijenio u tomu i prošao na čelo Muslimana. Ne preosta drugo Muslimanima već da izmegju sebe izaberu halifu, Alejhiselamova zamjenika.

Muhadžiri (koji se s Muhamed (a. s.) doseliše u Medinu) htjeli su da taj Halifa bude jedan izmegju njih, jer — vele oni — mi smo najbliži Alehiselamu u rodu, njegovi vjerni drugovi (ashabi) u zgodi i nezgodi, a najviše ih pregoriše svoje rodno mjesto, ostaviše svoja dobra sve za ljubav njegovu i za dobrobit Islama i Muslimana.

Ensarije, (starosjedoci u Medini iz plemena Evs i Hazredž) pozivajući se na usluge, koje učiniše Islamu i Alejhiselamu, tvrdile *su da* i oni imadu pravo izabrati jednog Halifu iz svojih redova od njihova plemena.

Tako dogje do oštrih prepirki megju njima i to bi imalo nedoglednih zlih posljedica razdvojev mladu islamsku zajednicu u dva velika tabora, da ne učini tomu kraj poznati hadis: »El eimmetu min Kurejšin« ili »Kurejšun vulata hazes-emri«. To znači: Halifa može biti samo iz plemena Kurejšija. Taj hadis donio je Ebu Bekir u obranu prava Kurejšija na Hilafet proti Ensarija. Ovaj peti uvjet bio je potpunom strogošću provogjen i poštovan kroz cijeli niz stoljeća i nijedan vladar makar kako bio silan i velik nije se usudio da traži naslov Halife mimo Kurejšije. Hilafet je osobito u zadnjim stoljećima vlade Abasovića doživljavao slabosti i poniženja. Pojedini islamski vladari, koji se jako osiliše, oduzimali bi Halifama svu svjetovnu vlast, vladali bi posve samostalno i neovisno kitili su se naslovima »emira« i »sultana«, ali sa svim tim nije im ni palo na um, da se prozovu još i Halifama. Dinastija Benu-Buja i Seldžuka vladajuće porodice Gaznevija, Tahirija i drugih vladale su samostalno, otrgli su se posve ispod vlasti Halifa, ali ipak ne prisvojiše častan naslov Halife, nego najviše su se prozvali sultanom; neki su dapače tražili od Halifa molbom i lijepim načinom da im priznadu i tu svjetovnu vlast. Tako je učinio čuveni Salahud, dini Ejjubija, kad je preuzeo vladu u Egiptu od zadnjeg Halife iz porodice Fatimija. Tu nije bilo nikoga s kim bi se natjecao ili mu se suprot stavio. U rakama je imao potpunu vlast nad Egiptom, ali kad se je proglasio samostalnim vladarom, počeo je hudbu (prediku prije molitve u petak) učiti na ime Halifa Abasovića, koji stolovahu u Bagdadu, a sebi je zadržao samo naslov »sultana«. Tim činom je priznao njihovu vrhovnu vlast i ako nije bilo tu nikakve sile, koja bi ga tjerala na to.

Prvi, koji se je proglasio Halifom iz ne arapske Kurejšijama tugje dinastije bio je Sultan Selim iz današnje vladajuće kuće Osmanlija. To je bilo 923. godine po hidžretu.

Škola Hanefija, koja je u carstvu Osmnalija priznata kao državna vjerska sljedba, artumentira i temelji pravo Osmanlija na Hilafet na slijedećih pet osnovica:

1. Pravo sablje (Hakkus-sejfi). Pod tim se ima razumjeti, da pretendenta na Hilafet zagovara i podupire tolika sila Muslimana i najjača stranka Islamskoga svijeta, kojoj se nijedna, islamska država ne bi mogla oduprijeti. U takom položaju, tako jaki bijaše sultan Selim, kad je preuzeo Hilafet od Abasovića, pošto je osvojio Egipat, zadnju rezidenciju njihovu.

2. Pravo izbora (Hakkul-nuhabi) t. j. da ovjere izbor Halife odlučujući faktori, izborno vijeće učenjaka i vjerskih dostojanstvenika. Rečeni pravnici taj uvjet izbora opravdavaju kod osmanlijskih halifa tim, da se je to vijeće u prvim početcima Islama obdržavalo u gradu Medinei-Munevveri, zatim u Damasku, pa u Bagdadu, a oduvuda napokon prešlo u Kairo, pa zašto se ne bi moglo nakon svega toga *prenijeli* iz Kaira u Carigrad.

Sultan Selim kad je u svojoj vlasti imao Egipat i pobjedonosno uljegao u zadnju prijestolnicu Abasija, u Kairo, poveo je otuda sa sobom u Carigrad nekoliko čuvenih učenjaka sa glasovite i stare univarze »El-Azher« i u vijeću sa turskim učenjacima obavio taj izbor, udovoljio tom običaju i ovom prilikom je to vijeće pripasalo sablju rečenom sultanu, kao halifi svih Muslimana. Taj se običaj još i danas obavlja uz najviše ceremonije u džamiji Ejjub u Carigradu prigodom uzlaska svakog novog halijfe, kojom mu prilikom pašu sablju najviši vjerski dostojanstvenici u znak priznanja njegova hiifeta.

3. Oporučenje (El-vesajetu). Prema tomu je dužnost halife da imenuje svoga zamjenika prijestolonasljednika, koji će iza njegove smrti preuzeti Hilafet. Mulvekki, posljednji halifa dinastije Abasovića, oporučio je za svoga nasljednika rečenog sultan Selima i tim je kuća Osmanlija udovoljila i toj formalnosti.

4. Čuvanje Haremejna (Himajetut-Haremejni) t. j. da su dva časna grada Meka i Medina u granicama države halifa, da *su* pod njihoviom upravom, a Osmanlije su zbilja i vladali tim krajevima i bili zaštitnici tih svetišta sve odonda, od kako su preuzeli Hilafet na sebe. Samo kroz to razdoblje domogli su se za kratko vrijeme vlasti nad ovim gradovima i to u 10. stoljeću po Hidžri knjazovi i imami iz San'e, glavnog grada jemenske pokrajine, a Vehabije, kad su u početku prošloga stoljeća provalili u Hedžaz. Oboji su vladali ovim krajevima samo po sedam godina.

5. Čuvanje emaneta (El-ihfaz u bil-emanati). To je dragocijena ostavština Muhamed (a. s.) a megju tom se nalaze starine pripadajuće drugim znamenitijim muževima islamske povjesti. Ta ostavština sastoji se: Muhamed (a. s.) ogrtač (hrka), jedan par nalula, po jedna

sergjada, sabl ja, štap i strelica i ostaci njegove zastave; zatim dvije gvozdene posude za vodu Ibrahimove (a. s.) tengjera Nuhova. (a. s.), košulja Jusufova, (a. s.), sablja Davudova (a. s.) štap Šuajbov (a. s.) ogrtač Ebu Hanifin, aršin Jahjatov i još nekoliko sablje i košulje drugih velikana, te dva Kurana (a. š.), koje su pisali Hazreti Osman i Alija svojom vlastitom rukom. Te neprocjenjive starine čuvaju se dan danas u starom saraju na Bosporu u Ca rigradu. Taj se muzeum otvara samo jedan put u godini, 15. dan svakoga ramazana u prisustnosti samoga Halife i uz velike svečanosti, a pristupiti mogu samo pozvani i uz naručitu dozvolu samoga Halife.

Način biranja Halifa:

Prve četiri Halife tako zvani »Hulefai-rašidin« istakli bi svoga nasljednika, nakon što bi se zdogovorili i sporazumjeli, sa prvencima i uplivnim ljudima iako ih je išlo, da oni sami sebi izaberu valjana i sposobna nasljednika. Nakon Alejhi-selama bude izabran Ebu Bekires-Siddik prvim Halifom Njegovim nakon dugog vijećanja i zdogovora s Ensarijama. On imenuje sebi za nasljednika Omer-el-Hattaba, ali pošto se je posavjetovao sa najuglednijim ashabima i dobio njihovu privolu. Drugi Halifa, rečeni Omer, posve je pripustio izbor Halife svojim ashabima ne miješajući se on ninajmanje u izboru svoga zamjenika. U vijeće, koje je imalo sabrati Kalifu, uvrkao je i svoga sina Abdullaha, ali pod uvjetom, da on nipošto nesmije biti biran. Ovo vijeće izabralo je za trećeg Halifu Osman-bin Afana, a ovaj, kako je nenadano umro od zlikovačke ruke atentatora, nije imao vremena, da provede izbor svoga nasljednika, ili da istakne svoga zamjenika.

Nakon smrti Osmanove, neki su Ashabi na brzu ruku izabrali Aliju za četvrtog Halifu, ne čekajući, da se sporazume i zdogovore sa ostalim pozvanim i uplivnim velikanima u Hilafetu, koji tada bijahu otsutni u državnim poslovima po raznim krajevima države. Stoga su mnogi prijekim okom gledali njegov izbor, a za kratko je taj njihov ubrzani korak uredio velikim razdorom među Muslimanima. Oni se pocijepaše u dva velika i jaka tabora: stranka Hazrediš, Alijina i stranka kojoj bijaše na čelu Muavija, utemeljitelj dinastije Emevija. Sada su slijedila strašna trvenja između njih, u kojima je platio glavom sami Alia, a Muavija se pukim slučajem spasio, jer su anarhisti bili zaključili ubiti jednog i drugog. Hasan, sin Alijin odreče se posve Hilafeta u korist Muavije i tako se dinastija Emevija dokopa prijestolja. Kako je Hilafet ubrzo raširio svoje granice, Arapi su došli u neposredni doticaj sa Grcima i Perzijancima, od kojih naučiše mnogo čega o ustrojstvu države, kod njih upoznaše naslijedno pravo na prijestol, gdje sin oca nasljeduje.

To je Muavija naumio provesti i u Hilafetu, a na to ga podjarivahu njegovi privrženi. S tim su bili suglasni i svi državni dostojanstvenici, a osobito ga je kuražila i silila na taj Hilafetu tugji i nepoznati korak pomisao, da bi i opet među Muslimanima moglo doći

do strančarenja i trvenja, ako to nakon sebe pripusti slobodnom izboru naroda znajući, da je Alina stranka još živa i jaka. Tako Muavija još za svoga života iznudi svomu sinu Jezidu priznanje svih pozvanih u državi i učini Hilafet nasljednim pravom svoje porodice.

(Svršiče se.)

Šemsuddin Sarajlić:

## „Maskenball.“

Polvicom oktobra 1915. išao sam iz Sedmogradske na kratak dopust kući, uz bajram. Kako je Sarajevo od konca maja te godine bilo evakuirano, to se i moja porodica naiazila u Krajini. I ja sam u Pešti računao, kako bih dobio lakše sveze na željeznici za Doberim, pa sam krenuo u večer vlakom preko Pečuha i Osijeka, da izagijem u Novu Kapelu pa dalja odmah u Sunju i u Bosnu. Preskakivao sam, tako iz jedne željeznice u drugu, svuda s dobrom srećom: Gdje nije već čekala nova željeznica, izbijala je odmah i za četvrt sate po tom išli smo dalje novom prugom.

Do Pečuha sam spadao, a odatle promatrao, odmičuće predjele u magli i svježini. Negdje kroz gajeve vidjelo se mokre mahovine, a po livadama se bjelasala rosa prema suncu. Što je dan dalje odmicao, postajao sve pitomiji, sunce se bolje ćutjelo i putnici više razgovarali nije bio zasebnog vojničkog odjela, pa su mene u kupeu ponajviše okruživale civilne osobe. U drugom kutu prema meni sjedila je jedna ženska, vrlo zamišljena od prilike od dvadeset i pet godina, tankovijasta, srednje ljepote, ali vrlo simpatična i mirna izgleda. Ne znam gdje je unišla. Ima knjiga i novina uza se, čita ponekad ili sluša razgovor, ali ne pristaje u nj, niti se smije do sjetkama niti se više uozbilji na kritike, nego kao da je pri tom samo u razonogjenju od svojih misli i umnog djelovanja. Ne zglada svojih suputnika, nego samo ako kad da svrne pogled na kojeg živahnog; raspravljača. Prema njoj su sjedili po svoj prilici dvojica trgovci, jer su počesto nešto računali. Uza me je sjedio mlad čovjek, kojemu nijesam mogao pogoditi zanimanja, a prema nama neki debeljko, Madžar, crne puti i razgovarali do skrajnosti o goapodarstvemim prilikama predjela, kuda smo prolazili. Ljutio se naročito, što su u Osijeku skupa drva za ogrijev, kad su eto čitave šume okolo. Za mnom su sjedili dva časnika, koji su takogjer prilazili u razglavor, a na drugoj strani još neki starina, mafe dri jemajući, malo pušeci, neka, mu samo vrijeme prolazi. Dolaskom i odlaskom još nekih drugih, slika se mijenjala.

Ali gdje god da ja preskočim u novi vlak bez obzira na staro društvo, da ugrabim bolje mjesto, kako to i

*svako* drugi čini, ona ženska je dolazila za mnom i mi smo dalje putovali u istom odjelu. Tako i od Nove Kapele Batrme prema Sunji. — Na ovoj pruži su u to doba iz zdravstvenih razloga vozili ljetni vagoni drugog (i prvog) razreda samo s tvrdim klupama. Vagon je bio dužinom otvoren skoro u cjelosti, bez pregrada, pa je sad bilo mnogo suputnika na oku.

Neznanka se smjestila pri vrhu uz jednu porodicu, po svoj prilici nekog savjetnika hrvatsko-slavonske vlade iz Zagreba, gdje se i stari nalazio s malom putničkom kapicom na glavi i nježno se prigibao djeci, ja sam u trećoj vrsti, nekako u sredini vagona, zauzeo mjesto u tihom društvu, sučelice prema staraj suputnici. Između nas, u drugom odsječku, sjedilo je jedno vrlo bučno društvo, s raznim krzmuama i svijestlim prslucima, *po* svoj prilici novčana aristokracija; nekakav konzorcij, ili vojni liferanti, — ko bi pravo znao? Samo se vidjelo, da im je tudi kano i tijesno u drugom razredu, nego eto za nevolju, kad nema prvoga. Pa su, osim nadvikivanja u razgovoru neki još i zviždukali, neki pjevušili, ustajali češće do prozora, vraćali se da pijuckaju šampanjac, pozivali i starog savjetnika sebi (što je starac međutim blago odbijao), i tako dalje.

To je bilo već po podne. I kako je vrućica bila prilična, ja sam još kod ulaska ostavio svoj fes na policu među stvari i zasjeo neopazice. Zbog mnogo suputnica rek bi da je vrućina u vagonu još veća bila, pa ja više fesa nijesam ni usticao. Crnka, — nazovimo tako neznanu suputnicu! — upušćala se po malo u razgovor sa savjetnikovom porodicom i pušćala po gdjekad pogled prema meni i niz vagon. Jesam li i ja njoj izgledao zamišljen (kao putujući iz daleka, a svojoj porodici), ili je ona ponekad pogledavala i valjda promatrala: kako se ćutim? Na društvo među nama pogledala je rijetko, pa i ako kad, ono s nekim osobitim pogledom, ni malo nježnim, već više strogim, kritičarskim: Ali zato je meni to društvo više zapinjalo za oči svojom silovitosti, bezbrigom i surovom preuzetnošću — u vrijeme rata, što je posve odskakalo od tihoće drugih.

To je bilo domaće društvo, makar da su se često čule od njih njemačke izreke, a poznavalo se po razgovoru, doskočicama, po upadanju u riječ, a ponajviše po zapjevršeniim stihovima: Debeli lanci i krupno prstenje na mesnatim, kao podbuhlim prstima, kazivali više da *su* to kramari, ali oni bolji, koji rukovode; poslove odmah sa stotinama hiljada i milionima. Ne mogu da sjede na tvrdim klupama kao mi, nego na finim pokrivačima, koje su podmetli spoda se. Kako je koji ustao u prazni prostor do prozora (kuda se prolazi) da gleda, ne uklanja se nikome s puta, samo, ako kad savjetniku ali ni na njegovu ne paze svi. Naročito dva prva, sjedeći bi mu nudili čašu preko ramena, što je on ipak blago odbijao: »Ako izvoli poglaviti?« — »Hvala, ne smijem!!« — »Bećar pije za nedjelju dana ...« Takve prizore su i drugi zgedali, nijemo. I razumili naravno. Samo ja i crnka kao i ne-

kako osobito, *jer bi nam* se po tom na kratko sreli pogledi, bliži i srodniji.

Negdije oko Novskog, na jednoj manjoj stanici, čim je vlak stao, počеше suputnici ustajati do prozora i upozoravati i prizivati jedni druge. Podigoše se i savjetnikovi, s njima i crnka, ustade društvo između nas, pa i ja sa svijetom, da vidim, kakovo bi to čudo bilo?! I u istinu — slika svoje vrsti. Dok se je prije u stanicama vidjeo domaće općinstvo slično kroz Madžarsku kao i kroz Slavoniju, ili proljetala kod kretanja vlaka pitoma sela, uzorni voćari i plodne široke ravnice, svijetla lica i osmjesi uz krda blaga, pune domove i hambare, a odijela prikladna, jedra i čista, — to su se ovdje na jedan put ukazali bosanski bjegunci (muhadžiri), iz istočnih kotareva u otrcanim odijelima, upalih lica i mračnih očiju, mršavi starci, slabunjave žene, sitna djeca osuli se kao mravi po ledini uz stanicu. Biće da su dolazili ozdol preko Save i tu se iskupljali, da se vrata na svoja pusta ognjišta. A možda su i tu u Slavoniji za nevolju boravili za neko vrijeme i sad im došla žudjena dozvola, da mogu slobodno nazad.

Sjetih se, kako je pri evakuaciji Sarajeva jedan skup gragjana katolika štampao, a valjda i razaslao pisma na uglednije ličnosti u Hrvatskoj i Slavoniji, da bi na Muslimane, koji bi morali kao bjegunci neko vrijeme proboraviti kod njih, uzeli obzira, a zbog njihovih posebnih običaja i vjerskog života. I ovi su otili, pošto su zasijali što su imali usjeva, a sada se eto vraćaju, kad im je *sve* propalo i istruhlo u zemlji. Tek nose sobom, što su mogli najnužnije spasti ispred najezde neprijatelja ili tu i tamo još štogod priradjeno. Starci i djeca, a ponajviše žene u tankim zavicima, slabe odjeće, slabe obuće, bijeda i sirotinja, koja se sklanja tek kako može, u užasnom doživjelom vremenu!

Prvi pogled, i moje je srce jako zastrijepilo. Ta to su bili moji zemljaci, moji suvjerenici! Daroviti, veseli razgovorni, čisti, poštenu i religiozni, tek sada im je časovito u tegobi izginuo osmjeh sa blijedih usana, nadvio se oblak na čelo, ugasnule oči i bol i tuga lice upačalila. Tihi su, nijemi i bojažljivi u tugjem zavičaju. Žene pribiru djecu uza se i Bog zna, kako na nas turobno gledaju — jer im se ne vidi: kroz kopnene na licu: — Svrnuo sam okom preko sviojih suputnika: sve je utihnulo, svi su sućutno gledali na muhadžire. Naš je vlak kratko zastao i brzo se krenuo dalje, čule se riječi: »Bosanci, bjegunci! Evo i turkinja!« A u tom jedan krupan, kao trust, iz društva kramara uzviknu:

— Maskenball!

I cinički se osmjehnu. Čitav vagon kao da zanižem na taj uzvik. Savjetnik se okrenu i teško odšeta na svoje mjesto, putnici se počеше zgedati i povraćati sjedalima, pa i samo društvo kramara se nekako tiho sasijedalo. U mene šiknu krv uz obraze. Niko me nije tudi poznavao, ali uvreda se, mene direktno ticala i pekla me. Strašan me je nemir podilazio, nijesam se mogao povratiti da sjed-

nam, strepio sam čisto od uzbuđenja, nijesam ništa vidio oko sebe, samo sam gledao da se suočim s kramarom, koji je uvredu dobacio. Mučno sam se savlagjivao, da se posve ne prenaglim, okrenuo *sam* se legjima na sloniu na prozor i zapažao, da niko drugi ne reagira na uzvik, s čega me je još probadala i jedne vrsti bol u prsima, Protivnika nijesam puštao iz vida, dok se on, valjda insiktivno, ne okrenu k meni. Je li se susreo s oštrim, i prijezirnim pogledom, to on zna; tek se opet brzo obrnuo.

Savjetnik je nešto tiho govorio sa svojom gospogjom. Njihova kćerka je nekako zagonetno i ispitujući pogledala u me. A u kutu, gore kod trećeg prozora stajala je crnka blijeda, grize usnicu i misli nešto. Gleda malo u kramarsko društvo hladno i ozbiljno, a onda obori oči preda se i dugo tako čuti. Ja sam već zaobljivao svoje brze misli, što da učinim, i uspravljao se, kad na jedan put oćutjeh, kako me crnka dugo sućutno gleda. Krenula se polagahno, kao vizija i prišla do mene, kaže mi blago:

— Molim vas, prepustite meni?

Njezin mehki glas i topla sućut djelovali su na me. Pomislih, da je možda i bolje tako i pogledah crnku povlagujući. Ona je prinjela ruku uz lice i ulegla kažiprst a njega. Putnici opaziše ove kretnje, tišina zavlada u vagonu. I savjetnikovi podigoše glave, stari je takogjer gledao sa zanimanjem na nas pa i sama društvo kramara zape potpuno u zboru a kao da ispitajući gledaše: šta je? A crnka prodje jedan put rukom preko čela, koraci prema krupnom; protivniku; i, prihvativ se šipke na kraj sjedala, pogleda ga ozbiljno, s pritajanim gnjevom i reče:

— Dozvoli! gospodine jedno izravnanje!

On re tsže. Ja pomislih: kakav li će pravac uzeti crnka svome govoru, jer pred sobom ima protivnika svoje vrste, koji je možda i pregrub za smisao finih riječi i da ih shvati, *i* da ih odvrti. A ona, skoro ja nevjerovatno, da bi mogla prosljediti nižim jezikom, prostijim, na njega na naviklim. Putnici se počеше sašaptavati i sad je sve gledalo u crnku. Neki se počеше bliže primicati, pipajući naginjući uho naprijed. Ali ona ni da trene, postojano, ćvrstim glasom odćitala je bukvicu napadaću:

— Ne znam ko ste, niti vi trebate pitati za me. Sretamo se ovdje kao ljudi. Svi smo ćuli malo prije vaš uzvik: »Maskenball!«, koji se odnosi na nevoljne bjegunce muslimane *i* muslimanke *iz* Bone. Recite, na nijeste *tim* htjeli vrijegjati?!

— Čiji ste vi odvjetnik, 'gospodićna? nasmija se pakosno napadać i zataće prste u prsluk.

— Bez obzira, je li ko ovdje ili ne od naroda i vjere, koje napadate, ja ne mogu dozvoliti da ih vrijeđate ovdje, na našem tlu! Ne tražeći od vas daljeg odgovora, hoću da se ovdje ćuje odmah druga rijeć, *kao* ustuk na vaš napadaj: Kao ljudi ne trebamo zaboravljati hrabrosti bosanskih vojnika — na ratištu većinom muslimana — u svjetskom ratu, kao ljudi trebadmo dijeliti bol sa ovim

bjeguncima i nastavljalno se dalje o trjanju rata, o poskupljudi moramo simpatizirati sa njima i rane im vidati, *i* mjesto poruge, samo utjehu ćuti!

Kramar je kušao da se brani, a crnka ga je sve dalje stjeravala u škripac. I drugi preuzeše boj proti njemu, pa ga je crnka konaćno ostavila crvenog kao raka. Ja sam bio s uspjehom zadovoljan. Nastade vika, kada svako hoće po nešto da kaže. Ja to iskoristih, pa zaustih, da se zahvalim crnki, koja stade do mene. A ona će, gledajući u daljini kroz prozor:

— Molim. Već se stidi.

Vrnula se svome sjedalu. Vidio sam, kako joj je savjetnikovica stisnula ruku, a i stari kratko kimnuo glavom, I ja se spustih na svoje mjesto.

Ćivahni razgovor prekrećao se polagahno na neprijateljska pustošenja u ratu i zaboravljala se upadica sa bjeguncima i nastavljo se dlje o trjanju rata, o poskupljivanju, o novim dogagajima — i tako dalje. Kramari su opet počeli piti i sada nuditi na sve strane oko sebe. Neko odbojan, a neko i prihvaćao ćašu. I meni ponudiše. I to, gle slućaja, upravo napadać. Odbih kratko.

— Ne pijete?

— Nikada.

— Kako to?

— Pa ... — ipak ne dorekoh, ne kazah mu da sam musliman. Nego mu predloćih: Izvolite ponuditi gospodićnu mjesto mene!

Pogledao me raskolaćenim oćima. Crnka se osmjehnu igri sudbine sa mnom. *Drugi* to shvate valjda kao njezino odobravanje na moju pošalicu. Pa se tako baci velo na upadicu *i* vagonom zabruja prijašnje veselo ćeretajnje.

Tek u Sunji, kad sam ustao da odem, moj momak došao po stvari i ja ustakao fes na glavu, utihnuše nešto suputnici počеше išaretiti na me, kimati glavom; megju se i šaptati. Društvu kramara kao da na jednom zapadoše kola u glib. Savjetnikovica je metala naćoale da me bolje vidi a ja s osmjehom zaokrućih okom po društvu, pozdravim i pogjoh. Mnogi odvrtiše spremno. Crnka *me* je dosta; nehajno gledala, ali tim jaće za mnićim **viknu:**

— Dobar dan ćelim!

Dr. Salih Kazazović:

## Savremena filozofija i njeni glavni sustavi

(studia).

(Nastavak.)

### IV. Natnralizam.

Od vremena do vremena pojavljuje se u svijetu zahtjev, da se treba priblićiti materi prirodi, — da treba

biti prirodan i što prirodnije živjeti; da se treba osjećati članom ili česticom cijelokupne prirode i sebe takovim držati; prirodne zakone respektovati, njima se prilagodjavati, te ih kao pozitivne norme za sobstveno držanje, življenje i ponašanje uvažavati, usvojiti i priznavati.

Razumnije se samo po sebi, da kod toga treba razlikovati normalnu ili idealnu borbu protiv svega što je neprirodno ili prirodi suprotno, a dakako to sve zavisi o samoj vrsti onoga neprirodnoga protiv čega se proklamira borba.

To je bio takogjer i ideal prastarih filozofa -- cinika i stojećara — pođi geslom samoodiricanja i uz stroga pravila u pogledu reduciranja potreba. To je bila; i glavna podloga Rousseau-ovom pozivu, da se vratimo prirodi, iz koje smo proizašli i od koje smo se posredstvom naše kulture odalečili. Rousseau sveli: »Budite kao djeca, pa živite i uživajte u bezbrižnoj i naivnoj idiličnoj sreći!« A to će ukratko reći: Živite prirodno i u prirodi; odrecite se suvišnih zahtjeva i potreba; ne odmičite ni koraka od matere prirode, koja vas je porodila i priljubite se uz nju čvrsto i živite jednostavno po prirodnim zakonima, pa ćete biti zdravi, jaki, zadovoljni i sretni.

Naturalizam je dobio posebno osvjetljenje i neki novi oblik u 19. stoljeću. Njegovi glavni zastupnici u toj preradbi bli su: Friedrich Nietzsche i Ludwig Feuerbach.

Moderni naturalizam, kao i materializam, stoji pod neposrednim i vladajućim uplivom prirodnoznanstvenoga naziranja i saznanja. Ovaj filozofijski sustav sadržava uvijek u sebi i nešto polemičnoga, nešto revolucionarnoga; on uvijek zauzima naj oprečni je stanovaste protiv postojećih nazora drugih filozofijskih sistema. Stoga je i pojmljivo što se on uvijek obara protiv svima supranaturalističkim tendencijama.

Ladwig Feuerbach (umro 1872.)

označio je svoje postepeno duševno razsvijanje slijedećom formulom: »prva moja samostalna misao bila je o Bogu; druga o čovječijem razumu, a sam čovjek ostala je moja pošljedna misao ili bolje rekuć o čovjeku kao biću završio sam; moje umovanje.«

Njegovo nastojanje imalo je od svoga početka tu smjernicu, da naturalistički obradi historijski razvoj sviju poznatih religija.

Prije svega shvaća on religiju kao nužno objektiviranje same vrste ili bića čovjekova, kao potrebu samozodovoljenja čovjekova, koji svoje biće nastoji vječno uzdržati i uzdignuti u beskonačnost, da sebe kao Boga *u* samome Bogu prikaže i predstavi. Bog je po tome samo neko ostvarenje ili zadnji cilj i svrha čovjekovih težnja i želja za duševnoim srećom, usavršenjem i *ne* umrlošću ili besmrtnošću.

Kasnije je Feuerbach ovome svome naziranju pridodao nešto još i teološko-religioznoga shvaćanja, a na

pravu filozofiju stavio je zahtjev, da se na empiriju oslanja, te da se ima baviti samo stvarnošću *i* sa onim, što ima smisla i što iz čutilnosti proizlazi. Stoga on i logično poimanje naziva zavdnošću misaonoga siromaštva — naprama neiscrpivome bogatstvu stvarne čutilnoisti. Po njegovome mišljenju: mora se filozofija, kao nauka o čutilnosti, čvrsto pripojiti uz prirodnu znanost. Najvažniji objekat čutilnosti jest po njegovome mišljenju, — čovjek, ali ne idealni već upravo tjelesni i čutilni čovjek. Tijelo čovjekovo treba da bude neko mjerilo za sva ostala tijela ili stvari, a fiziologija kao znanost o tjelesnoj funkciji treba da sačinjava glavnu osnovu filozofije.

Na temelju potonje tvrdnje može se shvatiti, i ona Feuerbach-ova kasnija izjava, kojom on kaže da je svojstvenost i osobitost njegove filozofije u tome, što on a *i* n *i* j e n i k a k o v a f i l o z o f i j a .

U religiji postoji jednostavna i temeljna istina, koja kaže da je čovjek dijete matere prirode, te da je jedan član ili čestica iste; da posjeduje osjećaj zajedničke pripadnosti sa prirodom a pojima i čuti svoju zavisnost prolaznost, te svoju nemoć naprama njenim vjekovječitim, nepromjenljivim i neumoljivim zakonima.

Neko individualističko osvjetljenje naterializma pruža nam u svome razmatranju

Kaspar Schmitt (umro 1856.)

poznat u znanstvenoj literaturi, pod pseudonimom Max Stirner. On je, kao i Feuerbach, protiv svakoga supranaturalizma, nu on u isto doba najodlučnije naglašava i *e* g o i z a m .

Onome »ja« ne priznaje on niti kakove dužnosti, niti zakonitosti, već ga označuje kao potpuno samovoljinoga i nezavisnoga od svakoga reda i ograničenja.

Tako je isto i Nietzsche najodlučnije istakao ovaj izraz reakcije protiv svega nivelirajućega i uniformirajućega upliva na ljudsko društvo, kulturu i državu. Takovim punim i jakim te poraznim i strastvenjim izrazom mogao se je samo jedan Nietzsche oboriti na rečene težnje i u svoju moćnu zaštitu uzeti slobodu osobnosti i svojstvenosti pojedinoga individua.

Po njemu je moderni naturalizam dobio novo oružje, kojim je stupio u borbu protiv sviju spona izjednačivanja i sregjivanja, protiv sila, koje prosječno rade za skupnost; protiv vladajućega zavaravanja, obmanjivanja i konvencija, te protiv ograničavanja samosvesne samovolje — pod uplivom javnoga mnijenja; protiv malodušja, samozataje, odricanja i ponizne pokornosti jednoj većoj volji, koju religija predikuje.

Eto protiv tih i takovih sila raspoloženja istupa moderni naturalizam osobno u borbu, te u tome boju zalazi čak do paradoksnoga i prećeranoga nagnuća; on agituje za jedan izopačeni i izobličeni ideal životnoga naziranja uz dokaze, koji se ne osnivaju na znanstvenome *i* logičnome temelju, već na pretjeranoj riječitosti bez osvjedočenja i uvjerenja; on ne uzima u obzir ni ima-

nentnu nuždu razvijenih umnih izhogjenja, već se pozudava, da će to sve svojim arsuzlukom savladati.

Najznamenitiji agitator takovih pretjeranih ideja naturalizirala jest

Friedrich Nietzsche (1844-1900.)

On je u početku svoje znanstvene radove oslanjao na dva znamenita i vrlo uvažena autoriteta: Schopenhauera i Richarda Wagnera. Od osamdesetih godina 19 stoljeća ovamo, zaodijevao je svoje različite radove djelomično u diaktični, a djelomične u poetični oblik. Njegovo opsežnije ranije djelo u kićenom ruhu poezije a duboko u mislima i bogato u osjećajima jest: »Also sprach Zarathustra.«

Veoma jaki aforistični karakter ističe se u njegovom djelu: »Jenseits von Gut und Bose, (1886.).

Kao dodatak i objašnjenje gornjoj ratspravi. — napisao je drugu: »Zur Geniealogie der Moral« (1887.), ali oivo je djelo i, ako jednostavno, još strožije znanstveno, te sačinjava sistematsko obrazloženje prvoga. Najbolji je pregled za cjelokupni rad njegovoga novijega naučavanja sadržani u XV. svesku njegovih djela: »Der Wille zur Macht« (1901.). O Nietzsche-u i njegovim djelima naspisana je dosada jedna čitava literatura, ali je najvažnija megjutim biografija, što ju je njegova sestra Elisabeta Forster-Nietzsche o njemu napisala pod naslovom: »Das Leben Friedrich Nietzsche« (1896.). Potrebno je još istaknuti i veoma lijepu študiju što ju je o njmu napisao Richl; »Friedrich -Nietzsche, der Kunsler und Denker« (1901.), te biografiju od Lichtenbergera: »Die Philosophie Friedrich Nietzsche« (1899)

Zadaća, koju je sebi Nietzsche postavio u poznije dane svoga umovanja, — bijaše rad oko oprovrgavanja svega, što se smatralo vrijednim na području filozofije. On je sam nazvao taj svoj posao: »Umwertung aller Werte« uz izjavu: »Meni je poslije više tisuća godina pala u dio ta sreća da slijepom lutanju, te pogrešnom i krivom mišljenju nagjern pravi put, koji vodi tvrdnji ili negaciji, t. j. onome »da« ili »ne«.

»Ja naučavam, za sve ono »negaciju«, što mlohavi i oslabljava i što iscrpljuje.

Ja naučavam »tvrdnju« za; sve ono, što jača, što snagu podaje i što osjećaj snage opravdava.

Ni jedino ni drugo nije se do sada naučavalo naučavala se krijepost, samozataja, samilost i poticanje života, — a to su same vrijednosti onoga, što je već iscrpljeno.«

Prije nego što ćemo se daklen odlučiti za jednu vrednotu, moramo imati potpuni uvid u neuporabljivost starih vrednota, — mora se daklen -pataloško megjustanje preturiti, a to je jednostavni ni h i l i zam svega postojećeg, priznatoga. i u vrijednosti stojećega. Ekstremne pozicije ne treba dakle zamijeniti umjerenim, već opet ekstremnim samo protivnim. Nihilizmus je ovim polučio svojti najekstremniju formu i to pomoću tvrdnje

— da je sve što postoji besmisleno i da je ta besmislenost vjekovječita.

Pataloška klica u ovom nazoru postoji u ogromnoj općenitosti i u priključivanju svega relativnoga onoj absolutnoj besmislenosti.

Kao besmislenost istakao je Nietzsche izvjesni red rangova i vrednota u sadašnjem postojećem postupku ljudskoga društva, Nietzsche pri tome visoko cijeni samo nekoje. krijeposti kao: Istinoljublje, čovjekoljublje i dobrostivost ili pripravnost za pomoći drugoga. Kod njega ne postoji drugo objektivno mjerilo osim onoga životnoga ffi za život sposobnoga, jer po njegovome nazoru život nije ništa drugo, već volja, za osnaže nj em: »Štogaod čovjek hoće i štogaod najsilnija čestica živućega onganizma zahtjeva, jest, iznaći jedan p l u s snage ili sile.« Na jednom drugom mjestu on veli: »U pojam svega živućega usredotočio se je zahtjev, da to živo biće hoće da raste, — da hoće i teži zatim da svoju silu proširi, a dosljedno tome, da tugju snagu u se primi i da se njome ojača. Stoga mi možemo jednu vrijednosnu izvjesnost samo sa gledišta toga procijeniti, ako pomognemo ili doprinesemo da se odnošaji svojstava ili djelovanja, kao quantum porasle i organizirane snage i moći u obzir uzmu,

U ovome smislu pronagje se i ono što je korisno, zdravo, normalno, -- -kao i ono što je štetno, bolesno i abnormalno, — u kome slučaju- prva svojstva život utvrguju, a druga — negiraju. Stoga se mora čak i sama istinoljubivost, samilost itd. pobijati i zabacivati, ako se, to za vitalitet, odnosno životnu snagu štetnim ili škodljivim ukazuje.

Nietzsche stavlja pod oštru kritiku sve moralne nazore i presude, koje su pod uplivom kršćanstva nastale. On u tome svemu nalazi neko otpadništvo od prave volje za opstanak. Najvažniji i najpouzdaniji nagoni za život bili su, po njegovom nazoru, prikriveni i zatajeni, — ušljed čega se na život neko prokletstvo natovarilo. Suprotno tome, po njemu zabačenom moralu, postavlja on ili bolje rekuć nastoji on uspostaviti ljudski egoizam. Po njegovome mišljenju postoje samo dvije bitne forme u pogledu moralne vrijednosti sviju naroda i vremena, koje se mogu označiti izrazima: gospodski moral i ropski moral, — aristokratizmus i demokratizmus, te Individualizmus i skupnost. Zastupnik gospodskog morala, t. j. uglednik i plemenitaš naziva sva fizična i čudoredna svojstva, koja se kod njega ili kod njemu ravnoga društva nalaze: Snagom, silom, tvrdoćom, smjelošću, a takogjer i lukavošću i surovošću. On osjeća dužnost zahvalnosti i vjernosti samo spram sebi ravnim i štuje te visoko cijeni tradicije u kojima je on odgojen i uzrastao; slaboću i kukavičluk on osugjuje, -samilost i samoprijegor ne igraju kod njega važne uloge, — oholost i radost za život, — njegovi su životni osjećaji. I tip takvoga plemenitaša i odličnika označava se, veli Nietzsche kao prava dobrostivost, velikodušje i odličnost.

Nu sasvim se drukčije *i* misli *i* zbiva sa robovima. Oni su ispunjeni osjećajima nepovjerenja naprama živo tu, te instinktivnom mržnjom protiv mogućnika, koji ih progone i pritištu. Njima se potonji pričinjavu, barbarima i kao tipovi zloće, jer tako posmatra onaj ko je slabiji, te drži sve što je nasilno, okrutno i strašno — kao zloću. Dobrota kod njih znači one krijeposti, koje go-spoštija prezire, a te su: samilost, strpljivost, odricanje itd. Ovaj ropski moral je bio potkrijepljen i osnažen židovskom i kršćanskom religijom, te je to doprinijelo da je gospodski moral bio *u* nekoliko navrate pobije-gjen. U toj ropskoj masi našao je instinkt krda ili stoke svoje potpuno skrovište.

(Nastavić se.)

Jusuf Tanović:

## Proljeće.

Prenula se polja i procvala gora,  
Snaga se života miješa u hihot  
Staroga busena. I borova kora  
Miriši na smolu i na mladi život.

U šumi je slavuj kliknuo na grani  
Proljeću i tiću, što mu je u krvi,  
A radosno: zbogom! *na* zimus, na lani  
Pronjelo je zrakom kao odziv prvi.

U grimizu. sunce granjava, i nudi  
Svoje toplo srce beharu i listu,  
Snažan novi život vidi se i budi. ...  
Zavodljiv mu porod pjesmici i kistu.

Halil Halid:

## Ropstvo kod musliman-skih naroda i njegovi evropski kritičari.

Već od više vijekova, a naročito u drugoj polovici 19. stoljeća, kad je Engleska pokušala, da podvrgne pod svoj jaram neke islamske zemlje, tražili su engleski državnici različite izgovore, da opravdaju pred očima svijeta svoje osnove za proširivanje u Aziji: kao ukinuće individualne tiranije, sigurnost lične slobode, ostra-njenje »okrutnog običaja ropstva.« Ne samo prema nekim manjom državicama u Aziji i Africi, nego *i* prema Turskoj uzeli su Englezi kao razlog, da se umiješaju u

njezine nutarnje stvari, što ona trpi ropstvo, usljed čega su napadali Islam mnogi evropski pisci. Misionari, prema Islamu neprijateljski raspoloženi, orientaliste, romanopisci i mnogi drugi natjecali su se u tome sa političkim spisateljima, da prikažu krivo stanje robova u zemljama, koje su bile pod islamskim uplivom. Neki su se pisci u Turskoj, Egiptu i Indiji bili digli proti svojim evropskim kolegama, ali se ni jedan nije bavio ropstvom u zemljama, kojima je pripadala većina kritičara.

Ja sam se bavio materijom upravo s ovoga stano-višta te iznosim u slijedećim rezultat mojih studija. Istina je, da su podržavali ropstvo kako privrženici Kršćanstva, tako i oni Islama. Ono je baština obojice iz prastarog doba. U svome djelu »L' Esclavage dans l' Antiquite« piše Francuz H. Wallon slijedeće: »Sloboda je naša naravna želja, rad je uvjet našega života. Ali čovjek, osugjen na rad, bunio se je proti njegovom naporu, bacio ga je na legja svojih bližnjih te je živio udobno od plodova rada, koji je drugim natovaren. Ova je nejednakost prešla na potomstvo kao baština. Vazda je bilo gospodara i sluga. Niti Kršćanstvo niti Islam nijesu mogli ugušiti ropstvo, ali su privrženici obijuh vjera tvrdili, da je zavedenje (osnivanje) njihove vjere išlo za tim, da poboljša stanje robova i da ih oslobodi.

Potrebno je prije svega, da promotrimo kako usta-nove apostola, tako i naredbe Islama. »Kad si sluga, ne brini se; ali ipak možeš biti slobodan, zato se moraš-tim više brinuti.« Tako glasi savjet apostola Pavla. Kuran opet kaže: »Dajite siromasima sadaku (milosti nju) .. i *za* otkup robova« (Kuran IX, 60) Nadalje: »I takim robovima, koji traže pismenu dozvolu, da se otkupe uz izvjesnu svotu novaca, napišite ovaj doku-mentat. Čovjek si može jedva predstaviti, da je jedna naredba mogla bolje osigurati sredstva za oslobogjenje robova nego ova odredba Kur'ana, osobito s obzirom na to, što je skoro u ono doba bila prava nemogućnost, da se radikalno promijeni kakva već duboko uvriježena ustanova od starog doba.

Prema islamskom zakonu a treba pri tome imati na umu, da se radi o ustanovama, koje su izdate pred više od hiljadu godina smaknuli bi onoga, koji bi hotimično ubio svoga roba te ko bi ga nevina uškopio, bio je prinuđen, da mu pokloni slobodu. Jednoć dogje neki arapski poglavica, koji *je* bio pred kratko vrijeme prešao na Islam s upitom, koje *bi* zaslužno djelo trebao učiniti, da si osigura raj?« —« Oslobodi roba, ako ga imaš, li pomozli onome, koji se zauzimplje za njegovo oslobogjenje«, glasio je odgovor pejgamberov.<sup>1)</sup>

Oslobogijvanje robova ne samo, da se preporuča je, nego se to uzimplje kao pokora (pokajanje) za one, koji imaju na sebi kakvu savjest. »Bog će se na vas rasrditi«, tako glasi jedan ajet u Kur'anu (V, 91), »ako krivo prisegnete; za ovo se treba kajati. . . i da oslobo dite jednog roba.«

Islam nije propisivao robovima, da se ponizuju, nego je šta više unapregivao njihovo prirodno nastojanje za poboljšanjem njihovog položaja, i ništa nije bilo pogodnije, da ih izbavi iz njihovog ponizujućeg stanja, nego brak sa slobodnim ljudima. U namjeri, da postigne ženidbu između robova i slobodnih, preporučuje Kur'an: »Ako neko od vas ne može, da sklopi brak sa slobodnim, neka onda to učini sa robinjom; vi svi potječete od jedne majke.«. Ne samo oni, koji se nijesu mogli oženiti iz viših staleža, nego i mnogi islamski knezovi uzimali su robinje za žene. Mati najvećeg halife Abbasida, El Memuna, bila je crna robinja. Po islamskom zakonu nije više ona žena robinja, koja je postala materom djetetu slobodna čovjeka. U ono doba, kad se je u Islam uveo ovaj zakon, bila je u kršćanstvu ženidba između slobodnih i robova zabranjena, premda je bilo dozvoljeno, da se posluži robinjom nezakonitim putem, „Ženidba između slobodnih i robova bila je u srednjem vijeku svjetskim i crkvenim zakonima vrlo otežčana“, priča jedan američki pisac. Imala je za posljedicu tešku kaznu, a roditeljima je bilo dapače dozvoljeno, da taku kćer ubiju, koja bi to učinila. Podnijeli su pitanje papinskoj stolici, da li smije jedan slobodan čovjek svoju ženu, koja je porijetlom robinja, otjerati da uzme jednu slobodnu (ženu) za ženu. Papa je odgovorio da treba.\*)

Spomenuo sam prije, da je majka nekog halife bila crna robinja. Ropstvo može proći, ali se jedno crno tijelo neda oprati, da bude bijelo. Islam ne poznaje nikakvih predrasuda glede ljudske boje. Da ovo dokažem, navesti ću nekoliko primjera. Zapovjednik jedne ekspedicije, koji je u prvom stoljeću islamske ere bio izaslat, da osvoji Halep, bio je crnac, bivši rob. Nadalje: Kad je muslimanski zapovjednik Emru unišao u Egipat, poslao je parlamentarce u gornji Egipat, da zapodjene pregovore sa poglavicom Kopta, po imenu Mokaukasom. Mokaukas je podržavao službu guvernera u bizantinskom carstvu. Na čelu parlamentaraca bio je crnac, takogjer prijašnji rob, čija je crna boja kože kršćanskog poglavicu tako napunila užasom, da ga je odbio kao govornika izaslanstva. Mokaukas je htio pregovarati sa drugim kojim od parlamentaraca ali ovi to odklone i izjave, da je njihov vogja u svakom pogledu najpodesniji za ovu stvar. Dobro je poznata historijska istina, da je kršćanski patrijarha Sopronius, kad je Jeruzalem bio prisiljen, da kapitulira, izjavio, da će pregovarati o kapitulaciji samo lično sa halifom Omerom.

S obzirom na to, što je mjesto sveto i da dogje upokorenom neprijatelju u susret<sup>1)</sup> priča Gibbon, ispunio mu je halifu ovu želju. On uđe u Jeruzalem, samo

\*) Thomas R. R. Cobb: »An Inquiry into the Law of Slaverv«, strana 144. (istraživanje o pravu rokova.)

\*) Gibbon: „Roman Empire“, (Rimsko carstvo) svezak VI, strana 429.

praćen od svoga roba. Za put uzmu jednu devu, na kojoj su obojica na izmjenice jahali. Kad su unišli u Jeruzalem bio je red na robu, da on jaše, koji s obzirom na poražena neprijatelja ponudi svome gospodaru, da on jaše. Ali ovo halifa odbije.

Ako u nekim dijelovima Afrike tjeraju arapski trgovci trgovinu s robovima, ne može se uzet kao podloga tvrdnji, da Islam taku trgovinu opravdava: »Trojica ih je, koji će u meni na sudnjem danu; naći najvećeg neprijatelja... Jedan je od tih onaj, koji zaslužuje novac trgovinom sa slobodnim stvorovima«, tako glasi jedna izreka u tradiciji, koju je pejgamber saopćio. Kao razred sastajali su se robovi kod islamskih naroda u glavnom iz ratnih zarobljenika. Ovima su bile pružene izvanredne mogućnosti, da postignu slobodu. Ako je koji n. pr. imao pjesničkog dara, odmah je bio oslobođen pa pošto se je pjesma u Arabiji visoko cijenila, oslobodili su se mnogi robovi pisanjem pjesama. Svaki rob, koji je znao pisati te nije imao druge mogućnosti, da se oslobodi, bio je oslobođen i mogao je otputovati u svoju domovinu, ako bi se obvezao, da će naučiti 10 islamske djece pisati.

Naredbe, koje sam naveo iz Kur'ana i tradicija, te primjeri iz povjesti potpuno podupiru tvrdnju, da je Islam od početka bio proti ropstva. Moglo bi se možda predbaciti, da je osnutak Islama uslijedio tek 600 godina poslije Kršćanstva, za koje se je vrijeme više razvio smisao za pravednost i milost kod ljudi, tako da su one ustanove za pravedno postupanje i oslobodjivanje robova uvedene, kad je čovječanstvo bilo mnogo više uznapredovalo. Kako se dugo može držati ova primjedba, vidi se iz okolnosti, u kojoj su se nalazili robovi u naprednijim zemljama kratko prije toga i neko vrijeme poslije početka islamske ere (622). Najbolji nam pregled pruža o ropstvu u Kršćanstvu francuski pisac Patrice Larroque u svome djelu „L' Esclavage chez les Nations Chretiennes“. (Ropstvo kod kršćanskih naroda). Biće najbolje, ako nešto ovdje spomenemo iz ovog vrijednog djela o povjesti ropstva u ono doba:

„Treći koncil od Toleda (189) opunomoćio je biskupe, da prodadu žene koje žive u konkubinatu sa svećenicima i da tjeraju trgovinu s robovima.“ Zaključak koncila 5. (Collection des Conciles, tom. XIII. Paris, 1644).

Gregorije I., koji je bio na svetoj stolici od 590 do 604, propisao je biskupu od Sardinije, da postupa bezobzirnom strogošću prema neznabošcima, koji neće da pređu na kršćanstvo. Naredi, da se oni neznabošci, koji su bili slobodni, zarobe a da se pako robovi bičuju. (Epistola 65, lib. IX. tom, II, Paris 1705.).

Drugi koncil od Seville (619) osudi oslobodjene na ropstvo, ako bi pokušavali, da upotrebe čarobnu silu proti kojem biskupu, koji je prije bio njihov gospodar“. Crkveni zaključak 8. (Collection des Conciles tom. XIV. u Paris 1644).

„Prvi koncil od Reimsa (630) zabranjuje prodavanje kršćanskih robova drugim osim Kršćanima, te radi toga ne dozvoljava Kršćanima samo kupovanje robova, nego im osiguraje i monopol u ovoj trgovini.“ (Crkveni zaključak 11. I. b. tom. XV.)

„Deveti crkveni koncil od Toleda (655) naređuje, da djeca svećenika, bile njihove majke slobodne ili robinje, za uvijek ostaju robovi crkve svojih otaca.“ Crkveni zaključak 10. (I. b. tom. XV.)

„Od 558 do 747 običavali su francuski kraljevi ili „Maires du Palais de la premie're race“ kod darivanja samostana i crkava sa velikim zemljištima pobježiti sve napose; u ovim su popisima bili izrazito Istaknuti robovi od oba spola.“

U jednoj zadužbenoj ispravi iz 10. godine vladanja Dagoberta I. ostavlja sveti Eloi, kraljev haznadar (blagajnik), opatiji od Solingnaca posjed, koji mu je pripadao veledušjem njegovog svekršćanskog gospodara". U ovoj su ispravi izbrojeni robovi zajedno sa četvernošcima.' (Gallia Christiana Instrumenta Ecciesiae Lemovicensis, art. 59, tom. II.)

„Egbert, nadbiskup od Yorka (u 8. stoljeću) zabranio je opatima, da oslobagjaju samostanske robove te je nazivao tako oslobogjivanje bezbožnim.

Koncem 8. stoljeća imalo je svećenstvo anglosaske heptarihije u Engleskoj velik dio robova.

Historičar John Lingard tvrdi, da su se biskup od Culchuta (787) naredili, da robovi postanu slobodni nakon smrti biskupa. Akti ovoga koncila ne sadržavaju ništa o tome, premda se nalaze mnoge druge ustanove manje vrijednosti, tako n. pr. gdje se zabranjuje rezanje konjskog repa kao i uživanje konjskog mesa (Collection des Concijes, tom. XVIII, Paris. 1644.)

„Jedna naredba Karla Velikoga propisuje, da se robovi, odregjeni za prodaju, imaju prodati u prisustvu uglednih svjedoka, kojima su takogjer pripadali nadbiskupi, grofovi i nadgjakoni. Povjest ne sadržaje ništa da su ove osobe odbile ponudu, da presjedaju pri prodavanju ljudskih bića.“ (Recucil des Historiens des Gauls, tom. V, Capitulaire de 779, Art. 19.)

Iz ovih se historijskih fakata može vidjeti, kakvo je stanovište zauzimalo Kršćanstvo prema ropstvu prije i neko viijeme poslije osnutka Islama. U vremenima koja su slijedila neposredna iza ove periode, opažase u držanju Kršćanstva prema ovome nasljedstvu barbarskog vijeka humanitarniji obzir u pitanju ropstva.

Megju dostojanstvenicima kršćanske crkve počeo je da predvlada osjećaj više simpatije prema robovima i ovi su dostojanstvenici crkve počeli jače isticati zašlužni karaktere za njihovo oslobogjivanje. Neki su išli tako daleko, da su pridavali svetinje svoje crkve, da za taj novac kupe ratne šužnjeve, koje je njihov narod zarobio i da ih onda oslobode. Megjutim ne nalazimo nigdje traga ovog hvalevrijednog pokreta u vremenu prije islamske kulture.

Premda je bila svrha oslobogjivanja robova prelaz na vjeru, ipak zaslužuju nastojanja kršćanske crkve u korist robova naše udivljenje. Ova su nastojanja činila još nekoliko stoljeća malen utisak na kršćanske narode, jer su u trgovanju robova imali vrlo unosan posao. Po malo je iščezavala trgovina robova evropskog porijekla, ali se je trgovina afričkih robova u tako strašnoj mjeri razvila, dok nije uslijedio pokret i za ukinuće afričkih robova.

Preveo: S. b. H.

## Sloga,

Drama u tri čina od Nazifa Resulovića.

(Svršetak.)

TREĆI ČIN.

Soba u Hadži-Numanovom konaku s istim namještajem kao u drugom činu.

Prvi prizor.

A r s l a n sam.

Arslan (uleti, čim se zastor digne, tražeći Hašima): Kud da je ovo gjavo vrglo? Obigrah vas konak i ne mogu, da ga nagjem. Neće on više u njega momkovati, van da ja ne bio živ! (Prigje vratima, otvori ih i stane iz svega grla Vikati): O Hašime! — Hašime! Glas spolja: »Čujem, hadžija! Eto me odmah!« (Arslan zatvori vrata, te će): Kakav hadžija, bijes te odnio!

Drugi prizor.

Hašim i prijašnji,

Hašim (naglo dotrčavši): Evo me, hadžija! (Opazivši Arslana, ustukne nazad): Ama odakle ti ovdje?!

Arslan (blago): Nemoj se plašiti! Nije niko drugi, do li tvoj Arslan.

Hašim (odahnuvši): Ko ti kaza put u hadžin konak?

Arslan: Zar se tj zbilja čudiš, što sam ovamo došao?

Hašim (keseći se): Ama kako mi neće biti začudo, kad te nijesam ovdje vidio ima (misli se), ja mislim, ne znam ni ja sam koliko! A što si došao, živ ti ja?

Arslan (ozbiljno): Došao sam, da te dignem od hadžije.

Hašim (u čudu): Da me digneš!? Nećeš, vjere mi! Ja živ ne idem od hadžije!

Arslan (oštro): Nema ti druge, nego skupi to svojih haljina, pa hajde sa mnom doma; jer ja toga posla više neću!

Hašim (čudeći se): Ma kakvog posla, grom ga obio?!

Arslan: Ima li meni ikakve fajde od te tvoje službe? U njega si ima tri godine, pa kroz te tri godine ne vidjeti od tebe koristi ni kolik što je jedna para. Odmah otigji i reci mu, da nećeš više u njega služiti!

Hašim (dršćući vadi iza pasa maramu i odrijećivši uzao, pruži Arslanu nešto novaca): Uzmi to! Ja više nemam, da me zakolješ!

Arslan (primivši novce blago): Uzeću; ali bih ja volio, da ti u njega ne služiš. (Vadi iz njedara kesicu i metne novce, pa s njom u, njedra.)

Hašim: Zašto ti nije po čudi, što u njega služim?

Arslan: Ma, znadeš, hadžija se nekako zavadio s narodom, pa mi ga nije drago ni u putu sresti, i ne bih želio, da u takog čovjeka služiš.

Hašim: Hadžija je kod mene dobar čovjek. A što njega ne trpi vaša stranka i Čejvanaga, pa je s njima zavagjen, to se ne može reći, da je s čitavim narodom u zavagji. (Spolja se čuje razgovor i koracanje.) Čini mi se neko dolazi ovamo. (Zbunjeno): Bježimo, da nas ne zateče ovdje! (Idući i vukući Arslana za ruku): Mogao bi posumnjati, da smo se o nečem dogovarali, pa ne bi valjalo ni po me ni po te. (Otvori vrata i odu obojica.)

#### Treći prizor.

Čejvanaga, Zija-efendija i Ragib.

Čejvanaga (pošto ugju): Ovo je njegova soba. Gdje li je ovo hadžija pa ga nema?

Ragib: Može biti čovjek nas čekao, pa mu dosadilo, te malo izišao u kuću.

Zija-ef.: Božji ljudi, al' ste vi čudnovati! Izbori su danas iza podne pa čovo strahuje, da ne trehne!

#### Četvrti prizor.

Hašim i prijašnji.

Hašim (nečujno ušavši): Selam vam je hadžija i poručuje, da sjednete. On će doći, čim se vrati iz čaršije. (Čejvanaga sjede na desnu sećiju, Zifa-ef. na lijevu, a Ragib na stolicu lijevo od vrata.)

Čejvanaga (Hašimu, koji stoji desno od vrata): Znaš li, momče, je li još koga hadžija pozvao?

Hašim: Remzi-bega, Bektaša i učitelja.

Ragib: Je li jučer ko dolazio hadžiji?

Hašim (naivno): Bila su malo ista ta trojica.

Čejvanaga: Ne znaš, bratac si moj, što su dolazili?

Zija-ef. (namignuvši na Ragiba, preuzme): Zvao ih, kao svoje prijatelje, da se malo porazgovore i koju mrku popiju.

Hašim: Ja kako bi neko došao hadžiji, a da ni kahve ne popije!

Ragib: O čem li su se razgovarali, lijepi moj Haćko?

Hašim: Razgovarali su se o ovim vašim zborovima

Ostali (se smiju).

Zija-ef.: Ko je najviše govorio o izborima?

Hašim: Najviše je Bektaš govorio, a Remzi-beg mu i hadžija potvrđivali.

Čejvanaga: A je li što učitelj zborio?

Hašim: Čini mi se savjetovao ih je, da se s vama izmire i izgrle, pa da u ljubavi, kao braća, živite.

Zija-ef.: Pa jesu li oni pristali, da se s nama pomire?

Hašim: Kad sam bio pred sobnim vratima, čuo sam, kako im Tevfik-ef. razlaže, da se svi složite i u jedno društvo sastavite, a ostali potvrdiše, da na slogu pristaju.

Ragib: šta hadžija govoraše?

Hašim: On povika: »Bila sloga s hairom!«, a drugi potvrdiše: »Amin!« To sam toliko mogao čuti i više ništa. Sad idem, da donesem vode u konak, a vi pričekajte, on će brzo doći. (Odlazi.)

#### Peti prizor.

Prijašnji bez H a š i m a.

Zija-ef.: Vidite li, braćo, kako su se dogovarali, da se s nama pomire.

Ragib: I još bi im drago bilo, da se sastavimo u veće društvo.

Čejvanaga: Da vam po duši kažem, meni je sloga uvijek bila draga. Svi smo je otklanjali radi ličnih zadjevica. Živeći razdvojeni, razdvojili smo vas narod, što ne vodi nikakvoj sreći ni dobru. Ja bih se izmiro, da se već jednom stane na put tome prokletome cijepanju, koje nas je sasvim unazadilo.

Zija-ef. (oštro): Nas i narod ova pocijepanost nije unazadila, nego nam je, šta više, otvorila oči pa vidjemo, da se može i bez njih živjeti. Proti slozi nijesam bio, ali je danas neću za inad!

Čejvanaga (umirujući ga): Ne budi plah! Inad je vrutak propasti. On je mnoge raskućio i unesrećio.

Ragib (ljutito): Zar za volju jednoga Tevfika da se s njima pomirimo? Nećemo, ma se sve tumbe okrenulo!

Čejvanaga: Vi ste obojica još mladi i neiskusni. Put, kojim smo mi stariji prošli, vi istom sada nastupate. Poslušajte moj savjet, pa se kasnije nećete kajati! Sloga sve unapregjuje, a nesloga je sestra nazatka.

Ragib: Zar da ja dogjem pod H. Numanovu kapu? Ti se s njima izmiri; ja neću — i mirna Bosna!

Zija-ef.: I ja sam s Ragibom. U društvo s njima neću, ma sve propalo!

Čejvanaga: Ja od moje namjere neću odustati, samo ako se bude govorilo o slozi. Ko htjedne sa mnom, dobro i jest; ko ne htjedne, da je zdravo i veselo! (Čuje se razgovor i hodaње spolja.) Eto hadžija ide s njima, pa nastojte i vas dvojica, da se bratska sloga ne raz-

## Šesti prizor.

H. N u m a n, Remzi-beg, B e k t a š, T e v f i k i  
prijasnji.

H. Numan (čim se pomoli s vrata): Dobro mi došli, gosti mili! Ne zamjerite, što sam se zadržao! Imao sam prešna posla u općini (općinski ured), pa svršivši pohitih, te stigoh i ove prijatelje, koji meni igjahu. (Svi ugju. Onda trojici, koji su s njim došla): Sjedite, moji prijatelji; nemojte stajati, kad ima mjesta! (On sjedne do Čejvanage na desno, a Tevfik na lijevo. Remzi-beg lijevo uz Zija-ef., a Bektaš na jednu stolicu desno od vrata.)

Čejvanaga: Mi smo uljegli ovdje i ne pitajući; jer znamo, da je ovo tvoja soba.

II. Numan: Neka ste! Vrata moje kuće svakom su otvorena. (Ljupko): Pa kako si mi, Čejvanaga? (Ragibu i Zija ef): šta mi vi radite, omladino:

Čejvanaga: Ja sam, brate, zdrav kao cekin, a za mladiće ne treba ni pitati!

Tevfik: Mladost je, kao proljeće, puna života i poleta. Mlada ljeta — nada svijeta!

H. Numan: Ništa mi na ovome svijetu nema draže nego kad vidim, da se omladina zauzima i zagrijava za korisne narodne stvari!

Čejvanaga (potvrgivajući): Blago onom narodu, u kome se mladež natječe i radi za njegovo blagostanje!

Tevfik: Ta nije uzalud rečeno, da na mlagjima svijet ostaje.

Ragib: To se samo tako kaže, ali ne odgovara u životu.

Tevfik: Kako ne odgovara?

Ragib (ciljajući na Čejvanagu): Mi se danas gotovo ništa i ne pitamo. Stariji misle, da samo oni sve znaju i više niko.

H. Numan: Nije, brate! Svaki će vam nas priznati i vaš rad odobriti, ako on ide za srećom i napretkom narodnim; radite li na štetu njegovu, onda vam priznanje otpada.

Čejvanaga: Posao majstora hvali, pa je tako i s radom naših mlagjih: kakav trud i uspjeh u radu, takva i nagrada.

Zija-ef.: Pa zar mi nijesmo dosad ništa s uspjehom **uradili?**

Bektaš: Uspjeha ste u radu imali, ali ne u takvom, koji je od koristi po narod.

Ragib: Kakvu smo to štetu džematu nanijeli?

Remzi-beg: Štetu, da joj ni računa nema.

Tevfik: Ogromnu je štetu nedužni džemat pretrpio stoga, što ste ga u zavagji i neslozi živeći, u dva tabora rastavili.

H. Numan (prekinuvši ga, ustane): Ostavimo sada neslogu na stranu! (Izvadi duhansku kutiju i šibicu, te dijeli cigare redom od Čejvanage.) Zapalite, draga braćo! (Zapali šibicu, te im pripaljuje.) Sad će i kahva doći, pa ćemo se malko sabrati i lijepo porazgovoriti.

(Prigje vratima, otvori ih, te zove): Hašime! Iz vana: »Čujem, hadžija!« (Zatim sjede na svoje mjesto i zapali.)

## Sedmi prizor,

H a š i m i prijašnji.

Hašim (pošte udje): što ti trebam, hadžija?

H. Numan: Naredi Bajri da donese veliki ibrik kahve i sedam findžana, pa se vrati ovamo!

Hašim (odlazeći): Hoću, hadžija, da je gjugum kahve, a ne ibrik!

## Osmi prizor.

Prijašnji bez Ha ši ma.

H. Numan (nakon male šutnje): Draga braćo! Svima nam je dobro poznato, koliko se godina mi taremo izmegju se, a gotovo ni zašto. Ta naša nesloga uzrokom je, pa se narod pocijepao i u svemu počesmo nazadovati. Primjer te naše borbe su i današnji vakufski izbori, Krvimo se, kao da ćemo time narodu učiniti ne znam kakvo dobro. Pomirimo se i živimo složno, pa ćemo združeni prije napretku krenuti!

Čejvanaga: Iz duše mi govoriš, hadžija! Pocijepani rastrgasmo narodnu snagu, te ni stope naprijed.

Remzi-beg: Našom se svagjom tugjin koristi, a mi propadamo.

Ragib: Niko nikome nije kriv, što on nazaduje.

Bektaš: Ni džemat nije svome nazatku kriv, no opet mi, koji megju njeg razdior sijemo.

Zija-ef.: Narodna volja nije u našim rukama.

Tevfik (prema Ragibu i Zija-ef.): Ala ste vas dvojica čudnovati ljudi! Vi biste radi nekakvih ličnih zadjevica htjeli, da je čitavi džemat u vječnoj svagji i pocijepanosti. Nije li to teški grijeh zavagjati narod, iz kojega ste niknuli?

## Deveti prizor.

Hašim i prijašnji.

Hašim (pošto ugje): Rekao sam mu, pa će donijeti, čim otalja svijet.

H. Numan: Zar je mnogo svijeta u kahvi?

Hašim (stanuvši lijevo do vrata): Kahva je puna kao košnica, te sam se jedva proturio do odžaka! Samo se kahva pije i govori o današnjim zborovima (izborima).

Ostali (smiju se).

H. Numan (odbivši nekoliko dimova): Narod je kao osinjak. Ne treba mu samo malo, pa će se vas uzmiješati. Naša je, lijepa braćo, sveta dužnost, da ga upućujemo na dobar i pravi put. Nije li ovako, Čejvanaga?

Čejvanaga (puhnuvši): To ti je živa istina, da se narod lahko uzbuni. Najbolje smo vidjeli onda, kada se naše džematlije podigoše, da sele u Tursku. Dva — tri

odseliše, a ostale smo teškom mukom suzdržali, da ne ostavljaju ognjišta i domovinu svoju.

Zija-ef.: Nije im niko kriv, kad su tvrdoglavi.

Bektaš: Moj efendija, nijesu iselili, što su tvrdoglavi, nego je neupućenost tome kriva.

Tevfik: Naš je narod bezazlen i predobar, samo ga treba prosvjećivati.

Ragib: U njemu imade i kojekakvih opačina, što je u prvom redu uzrokom, pa on nazaduje.

Tevfik: To opet stoji do toga, kakve su njegove vogje i prvaci. Ako su mu vogje nesebični i pravi prijatelji njegovi, onda mu pjevaju svi poslovi; a jesu li mu opet prvaci takvi, koji se bore samo za vlastite interese, dok su im narodne stvari istom deveta briga, onda narod s dana u dan nazaduje i srče u ponor...

Remzi-beg (prekinuvši ga): ... jer vogje pune svoje džepove.

Tevfik: Narodu je sloga jako potrebna, jer mu prijeti opasnost, koja mu se sprema s neprijateljske strane. Da se složi i izmiri, danas je najzgodniji čas, pošto će se vas zgrnuti na biralište. Ako ste mu pravi prijatelji, onda nemojte propustiti ovu priliku! (Čuje se pjevanje s polja.)

#### Deseti prizor.

#### B a j r o i prijašnji.

Bajro (ulazi noseći na tabli ibrik kahve i findžane, te pošto ugje): Kahva li je, šerbe li je, popiće se! Evo se pjenuši kao voda pri izvoru!

Ostali (se smiju).

Bajro (ulijeva kahvu u findžane): Ja, lalo moja! Treba da živimo i mi — kahvedžije. (Pošto je nalio, hadžiji): Kome ćemo najprije, hadžija?

H. Neman: Podaj Čejvanagi, pa onda redom!

Bajro (dijeli, a kad dogje do Hašima, pruži mu, koji htjede uzeti, pa brzo povukavši tablu natrag, Hašimu): E, nećeš je ti, gurbete, popiti, da platiš dukat za jednu! (Smijeh; a Hašim se namrgodi i nešto mrsi. Svi piju i puše.)

H. Numan (srknuvši, Bajri): Ja mislim, Bajro, da ti je kahva puna svijeta?

Bajro: Jest, br'te, kao sajmište. Svak čeka, kad će ti meldžiski (medžliski) izbori započeti. (Pošto Zija-ef, ispije, htjede od njega da uzme findžam.)

H. Nnrnaa (Bajri): Hajde ti, bratac, donijeće ti Hašim sugje!

Bajro (odlazeći): Ej val-lah (pozdrav)!

#### Jedanaesti prizor.

#### Prijašnji bez B a j r e.

Bektaš (položivši prazni findžan na stolicu do sebe): Ono, što je malo prije izrekao Tavfik ef, kao da je iz mojih usta. Bez sloge, ali prave bratske sloge, nema nam spasa!

Ragib: Meni nikako ne ide u glavu, kakvu vi slogu to hoćete? (Metne findžan na stolicu kraj sebe.)

Remzi-beg (ispije i metne findžan na pod): Da se obje čitaonice sastave u jedno veće društvo, pa da združeni složno radimo za sreću i napredak našega milleta i vaiana (naroda i domovine)!

Čejvanaga (pijući kahvu i pušeci): I ja sam toga mišljenja, jer se ovako više ne može.

Tevfik (gledajući unaokolo): Dobri ljudi! Za čim je išao naš pejgamber (a. s.), kad je (u razna plemena) pocijepanim tadašnjim Arapima kazivao pravi nauk, te ih odvrćao od zabluda, u kojima su tonuli? (Ispije i metne findžan na pod.)

H. Numan: Išao je za tim, da ih složi i učini jakim, pa da svaki neprijateljski nasrtaj snažnim udarcima odbiju. (Isпивši položi findžan na pod.)

Ragib: To je bilo u ono doba, kad je ćorda (mač) sudila.

Zija-ef.: U ono se vrijeme o pravoj prosvjeti nije ni snivalo.

Tevfik: Kad su se narodi u vrijeme neprosvijećenosti, kako to Zija-ef. napomenu, u jednu veću i jaču falangu skupljali, zbilja je sramota, da mi u današnje, kulturno vrijeme živimo procijepano i partajično! Ugle-dajmo se u devletlijin (a. s.) rad i krenimo njegovim stopama, ako nijesmo radi, da nam tugjin bude gospodarom!

Ragib (ustavši): Govorite li to zbilja o pravoj slozi?

Bektaš (blago): Nego, dragi Ragibe! Zar nam nije bilo dosta kletog krvi jenja!

Čejvanaga (potvrgujući): Našom borbom unazagjeni smo toliko, što nećemo moći nadoknaditi za pola vijeka. (Ispije i metne findžan na pod.)

Ragib (jednako tsojeći radosno Tefniku): Ne znaš, Teffik ef., kako su blago na me djelovale one tvoje riječi, kad reče, da krenemo stopama našega devletlije (a. s.), ako nećemo, da nam tugjin gospodari! I ja uvigjam, da smo na krivome putu i da ova naša nesloga ne vodi dobru. (Sjedne.)

H. Numan (uzevši čibuk u lijevu ruku ustane): Živio, sokole! Takvi nam se sinovi i ubuduće ragjali! Drago mi je, što si uvidio, da nam dosadašnji posao nije valjao. (Sjedne.)

Zija-ef. (ustavši): Ne zamjerite, što sam na početku našega razgovora, sumnjao, da se tu radi o prijeveri, kako biste vi svoje ljude u džematski odbor proturili, pa kasnije opet od nas glavu okrenuli! Pošto se uvjerih, da se hoće iskrena i trajna bratska sloga, to se i ja vašoj želji priključujem, kličući: Živila sloga! Ostali (ustanu): Živila! (Svi sjednu.) Bektaš (ustane): U ime bratske sloge poklanjam našoj sirotinji pet vreća brašna. (Sjedne.)

Tevfik (ustavši, Bektašu): Bog ti dao svaku sreću i napredak! (Sjedne.)

Ćejvanaga: Složna braća nove konake zidaju, a nesložna obaraju i one, koje naslijediše od svojih djedova. (Trčanje na polju, a zatim se na vratima pojavi Ferhad.)

Dvanaesti prizor.

Ferhad i prijašnja.

Ferhad (pošto zadihan ugje, Ćejvanagi): Ma, opak mu njegov, gdje si ti čitavo jutro? (Ostali se smiju.)

Ćejvanaga: Da me nije ko tražio, Ferhade?

Ferhad: Mislim, stotinu ih je od jutros upitalo, gdje si; a sad se čitav džemat pred Bajrovu kahvicu sabrao i čeka izbore.

Ćejvanaga: Idi, Ferhade, i reci im, neka idu pod Osmančinovu lipu; ondje ćemo provesti izbore! Za koji čas eto i nas tamo. (Ferhad hoće da ode.)

H. Numan (Ferhadu, koji hoće da ode): Pričekaj, pa možeš zajedno s Hašimom! (Hašimu): Hašime! Odnesi Bajri kahveno sugje, a onda idi na izbore!

Hašim (pokupivši findžane na tablu): Reče li to, hadžija, da i ja odem na zborove? (Ostali se smiju.)

H. Numan: Pa da što, Bog ti pamet rasvijetlio! (Ferhad i Hašim odlaze.)

Trinaesti prizor.

Prijašnji bez Ferhada i Hašima,

Zija-ef. (Tevfiku): Reci nam, Tevfik ef., na koji bismo način tu našu slogu proveli i narod o tome izvijestili?

Tevfik: Neka ste vi voljni da se izmirite, pa je onda sve drugo lahko.

Ćejvanaga: Najbolje je, da se ovdje lijepo pomirimo i jedini drugima za prijašnje uvrede oprostimo, a Tevfik ef. će nam reći, kako bi bilo najzgodnije, da o tome narod obavijestimo.

Tevfik: Kad su prvaci za to, onda narod neće zapreka stavljati.

Bektaš: Ne bi bilo hrg'javo, kad bismo se o tome, ovde lijepo dogovorili.

Zija-ef.: Kako ćemo god raditi samo oprezno, da se narod ne uzbuni.

Remzi-beg: Sav je narod u nas upro oči; pa što mi reknemo, on će bez prigovora potvrditi.

Ragib: Istina je; ali džematu ipak treba opširno 'razložiti, šta je cilj i svrha našeg izmirenja, da ne posumnja u naše povjerenje.

H. Numan (pokazujući čibukom Tevfika): Eto Tevfik ef., pa će nam on kazati način, kako će se narodu o našoj i njegovoj slozi reći.

Tevfik (ustavši gleda prisutne): Draga braćo! Vama je svima mnogo bolje poznatije nego meni, koliko ste i jedni i drugi nazadovali, otkad ste se podijelili u dva tabora. Time ste neizmjernu štetu nanijeli svome mjestu i narodu. Mjesto da ste složnim silama išli za tim, da naš millet (narod) prosvijetlite i u svim gra-

nama njegove privrede unapredite, vi ste ga, vodeći neprestano stranačku i ličnu borbu, zaboravili, pa je ostao u tami neznanja i skoro da nije počeo očajavati. To je jedan od najvećih grijeha, što ih čovjek može počinuti! Većega rodoljubnoga djela i ne možete učiniti, nego što ćete jedni drugima pružiti ruku pomirnicu i tako ujedinjenim silama pregnuti, da iz mrtvila podignete i blagostanju privedete onaj narod, u kome ste najprije ugledali svjetlo Božje i čiji ste sinovi. Pomirite se, te i ostalu braću saberite pod bajrak sloge, pa ćete istom onda svoju domovinu usrećiti! Moja je briga, kako ćemo o tome narod obavijestiti. (Svi mu, kimajući glavom, odobravaju i raduju se.)

H. Numan (ustavši, radosno): Ustajte, braćo, da se izmirimo i bratski izgrlimo! (Ostali ustanu.) Neka narod krene boljoj i ljepšoj budućnosti! (Grli se sa Ćejvanagom, a onda redom s ostalim. I ostali se jedan s drugim grle.)

Ćejvanaga: U slozi je naš spas!

Ostali (veselo): U slozi je spas!

Zastor.

## Mevaizi-dinije.

Hazim Muftić:

### O pozdravu i selamu.

Jedam arapski pjesnik veli: »Nemoj hvaliti, a niti kудiti nekoga prije nego što ga upoznaš, jer su ljudi slični zaključanim sanducima, kojima je ključ poznano stvo!«

A ključ poznanstva je pozdrav ili selam.

Makar što nam je pozdravljanje svima poznato, neće biti na odmet koju o njem i progovoriti.

Mi se pozdravljamo od navade, jer to vidimo i čujemo od svojih starijih pa ili oponašamo isto, kao što jedemo za sofrom ispred sebe, a ne ispred drugih, premda bi se i odonud moglo jesti, a premda nas mnoge naši stariji nijesu u tome formalno poučili, da je uljudnost jesti ispred sebe.

U mektebu i u školi naučimo, šta smo dužni vjerovati, šta činiti a šta nečiniti, doduše naučavamo se tamo i o uljudnom ponašanju pa i pozdravljanju ali se čini, da nas opet većina ne poznajemo da je pozdraviti sunet, a odzdraviti vadžib, jer da se je to sistematski naučavalo kako treba, ne bi se taj sunet i vadžib u praksi u ovolikoj mjeri izostavljao.

Ima dosta slučajeva, da muslim susretne muslimana, a da ni jedan ne nazove selama. Ili ugje musliman u neko društvo, posjedi ili što pročita i ode, a da nije ni pozdravio.

Sa takim postupkom daje o sebi vrlo loš pojam i pogrešio je, pa makar posjedovao veliku naobrazbu i visoke položaje.

Nu mi ga za sad nećemo grditi, jer držimo da je u tome kriv njegov bivši uzgojitelj, koji ga u tome nije poučio i utuvio mu, da je pozdraiviljainje diužnost ji biteid znak dobrog odgoja.

Osim toga imade našeg svijeta, pa kad mu nazoveš selam odgovara samo sa »merhaba« a i neodvratiti formalnog odgovora na selam, jer nepozna te formalnosti.

A ima odreslih mladića, a i ljudi sve gore do dvadeset i pet pa i trideset godina pa niti pozdravlja niti odzdravlja od nekog posebnog stida ili zatvorenosti držeci, da on nije još dorastao za pozdravljanja,

A što je najneumjesnije i za islamsku zajednicu najštetnije jest megjusobno pozdravljanje naše mladeži sa tugjim pozdravima!

— Servus!, Zdravo!, Sluga!, Klanjam se! itd. — to su sve lijepi pozdravi i nije ih grehota u izvjesnim prilika upotrebljavati, nije ni umjesno, da se megu nama ukorijene i uzmu mjesto našega islamskoga pozdrava — selama.

Isto kao što se može i lijepo je i korisno naučiti dosta stranih jezika, ali sa svojim ukućanima je najljepše razgovarati i najbolje ćeš se sporazumiti sa svojim materinskim jezikom.

Dočim onaj koji svoje ruho baca, pa ide da se s tugjim zaodjene, može lahko ostat neobučen, ili u najmanju ruku biće izvrnut smijehu razumnoga svijeta.

Ko ne umije čuvati i poštivati svoje, tome se ni tugje ne može dati sa povjerenjem na sačuvanje.

Još je smješnji onaj, koji svoje dobro koje je savršeno i lijepo zamjenjuje sa tugjim slabijim.

Da je pozdravljanje potrebno, opisali smo, da nam nije moguće s nekim uredna poznastva sklopiti, dok ga na shodan način ne oslovimo i ne pozdravimo, a da je za Muslimane sunet pozdraviti se sa selamom, a to riječima: »Selajmun alejkum ili Esselamu alejkum«, vidi se iz Pejgamberovih (a. s.) riječi, kojima nam je zapovjedio, da širimo selam. A osim toga, rekao je, da nijesmo dužni odgovoriti na neko pitanje onome, koji nas je nešto došao pitati, a nije selama nazvao!

A da je selam primiti, kad ti neko selam nazove, vadžib — Allahova zapovjed, — dokaz su Božje riječi u Kur'anu gdje veli: Kad vas neko oslovi, dužni ste mu odvratiti sa ljepšim naslovom (odzdravom — tehijje!) ili barem uzvratiti onako isto!

Tehijje, to je arapska riječ, a znači: nekoga osloviti, odati mu počast, pozdraviti ga.

Kad u namazu iza drugih sedždi sjednemo na koljenima smjerno gledajući predaše a mislimo o veličini Božije svemogućnosti i velikoj Njegovoj dobroti, onda izgovaramo pozdrav Allahu dželle šanuhu sa riječima: — »Ettehijjatu liilahii... (Sve časti, sve slave, sve hvale, sva najljepša svojstva i nazivi pripadaju Allahu Džellešanuhu!)

Tako se mi i megjusabno pozdravljamo, da se s pozdravom jedan drugome približimo, zbližimo, upoznemo i spoznemo, te pri potrebi i potpomognemo.

I treba se ozdravljati pri sastancima i susretajima sa drugim svijetom i kako smo gore već razložili slobodno je upotrebljavati svaki uljudan pozdrav uvaživši mjesto i prilike, samo moramo se držati, toga pravila, da Musliman Muslimana pozdravlja sa islamskim pozdravom — sa selamom!

To znaju i toga se drže svi Muslimani na svijetu, selam nazivaju ruski Muslimani, selamom se susreću Muslimani Indijanci, selamaju se Muslimani u Americi i svukud na svijetu, pa treba dato znadu i naši Muslimani bez razlike dobe i staleža.

Selam je arapska riječ i znači: selamet, spas. A Selam je i Božije ime odnosno obilježje. Pa kad kažemo: Selamun — alejkum velimo: Spas na vas!; — Nek ste . spašeni ili Bog vam dao spas!

I nema ljepšeg pozdrava na svijetu! Iz toga se pozdrava razumijeva islamsko bratstvo, jednakost i međusobna dobrohotnost, te s njim i najnepoznatijeg čovjeka osvajaš i otvaraš široke putove ljubavi i poznanstva.

Selam treba da nazove onaj, koji ide, onome koji sjedi, došljak na onoga, koga je negdje zatekao, mlagji starijemu; konjanik (ili onaj koji se vozi) pješaku, dočim onaj koji odzdravlja (koji imade odgovoriti: alejkumusselam!) treba da izgovori glasno ozdrav tako, da ga onaj može čuti, inače nije dužnosti udovoljio.

Selam treba nazvati svojim ukućanima kad dogješ kući, a treba nazvati selam i djeci.

Isto tako selam naziva manjina većini, pa kad izmegju većine odprimi selam jedan, odužio se je za sve. To isto pravilo vrijedi i za više došljaka: kad jedan selam nazove odužio je i ostale došljake.

Još je bolje u ozdravu dodati onaj »vav«, pa reći: »ve alejkumusselam!« — za tim još i riječi: »ve rahmetullahi, ve berekatuhu!«

Nu nijesi dužan selam nazvati ni Muslimanima kad ih zatečeš pri kakvoj igri.

Da označimo svrhu selama iznječemo jadan hadis — šerif od Ebu Huzreta (r.a.), koji kazuje, da je naš Pejgameber alejhisselam rekao: »Nećete u dženet unići, dok ne postanete mumini, a podpuni mumini nijeste, ako se ne budete megjusobno volili; a ja ću vas napatiti na nešto, sa čim ćete postignuti megjusobnu ljubav, a to je: širite megu sobom selam!«

U šerhu toga Hadisi-šerifa veli, da se iz tih uzvišenih riječi razumije, kako je dužnost selam nazvati i poznatom i nepoznatom Muslimanu, dočim mi znamo, da nije adet, šta više je u nekim slučajevima sramota neko ga pozdraviti, ako se prije s njim nijesi formalno upoznao.

Neumijesno je nazvati selam onome, koji uči glasno Kur'an, te onima koji preslušavaju Kuran ili kakva naučna predavanja, jer bi mu s time smetao, za tim za vrijeme ezana i kameta te onima koji su u namazu.

Ne treba selam nazvati prosjaku, a ako bi ovaj nazvao, nijesi mu dužan odvratiti; isto tako nijesi dužan nazvati selam onome, koji se glasno smije, te koji je skinuo sa sebe odjeću, pa makar to bilo u banji radi kupanja; za tim onome koji čita i pripovijeda kakvu lažnu vijest, a i onome koji pravi od sebe maškaru da mu se svijet smije. Isto tako ni onome koji je negdje zastao pa motri lijepe djevojke u svrhu ašikluka, a ni onome koga zatečeš a on grdi i psuje nekoga, kao što nijesi dužan nazvati selam ni onome, koji javno na sokaku i čaršiji stao pa jede.

Ne treba nazvati selam muallimu ili profesoru za vrijeme nastave, ni kadiji odnosno sudcu i to u sudskim prostorijama, jer bi ga tim uznemirio i pobunio u njegovom krojenju pravde.

Zanimljivo je to, da je šeriat nabrojao one slučajeve, u kojima ne treba nekome selama nazvati, jer se iz toga razumijeva, da je u protivnim slučajevima nazivanje selama vjerska dužnost, o kojoj treba ozbiljno i zrelo promisliti te svoje mlagje kao i djecu u mektebima i u školama o tome naročita poučiti.

A i osim izbrojenih slučajeva imade ih naravno još, koje će svaki razuman čovjek moći uspoređivanjem uočiti, kao na primjer, neće niko pozdravljati pehlivane na konopcu, verglaše i druge muzikante, za vrijeme njihovog sviranja, glumce na bini i tome slične, pošto te i take poslove Šeriat ubraja u igru, koja je protivna ozbiljnosti.

Prema tome se može naći i za druge izbrojene slučajeve sličnih primjera.

Sad ćemo koju progovoriti u obće o pozdravu, premda smo i prije govoreći o selamu na više mjesta radi izbjegavanja jednoličnosti i kod selama upotrebljavali riječ pozdrav.

Pozdravljanje spada u pravila uljudnosti sviju naroda i sviju vjera. Svrha mu je svugdje jedna, samo se u formi i načinu razlikuje.

Vele da je u arapskih kršćana bio običaj staviti ruku na usta, u jehudija izdignuti jedan prst, u mejusija nakloniti se, a u drugih Arapa riječi: Bog Te poživio! («Hajjakallah») -- znak pozdravljanja.

Danas toga imade još mnogo više. Jedni se pozdravljaj dizanjem ruke do četa, do usta li oboga; drugi skidanjem kape, treći savijanjem šije ili naklonom, sagnuvši se. Za neke vele čak, da i jezik isplazi il se moraju nosovima dodirnuti. U nekim je prigodama pozdrav samo ustati, ako si sjedio, te prama starijem smjerno stati a da ne trebaš ništa izgovori!.

Pozdravima opet koji se riječima izgovaraju, nema ni kraja ni konca. Ovi se po nekad i izmjenjuju sa novima jer mogu i zastariti.

Kod nas ih ima dosta u našem, a i u stranim jezicima. Ima ih kojima se može reći da su i lijepi a to su narodni pozdravi: Kako si? — Zdravo! Pomozi Bog! Bog te pomagao! Allahi emanet! Sabah šerif hajir olsum! *Dobro* jutro! Lahku noć! itd.

A ima ih i ponizujućih, a ovi su se najviše raširili među bolje stojeće slojeve kao: Sluga ponizan! Sluga pokoran! ili latinski: Servus!, za tim: Klanjam se!

Djeca najviše pozdravljaju starije sa: Ljubim ruke! a ovi najobičnije odgovaraju: Živio! — Bravo! — Aferim! itd.

Ko ne pozdravlja ubrajaju ga u neuljudne i neotesane; a kad se dva znanca susretnu a ne pozdrave se zaključujemo, da su megjusobno zavagjeni i ljuti.

Naprotiv kad nas neko pozdravlja, osjećamo na nas voli i da o nama imade povoljno i lijepo mišljenje.

Ima slučajeva, pa si nekoga pozdravio, ali ti ovaj premda je tvoj pozdrav uočio ili čuo, nije odzdravio, a to iz oholosti ili kakvog drugog uzroka. U takom slučaju nastaje pitanje, da li bi ti trebao ovoga drugom prilikom pri susretu ili sastanku prvi pozdraviti ili ne.

Jedni kažu da ne trebaš, jer je krivnja kod onoga, pa jer je on dužan ispraviti, a drugi svjetuju postojanost u uljudnosti, pa vele, pozdravi ti vazda pa ćeš protivnika s tim moralno osvojiti, jer lijepa riječ i gvozdena vrata otvara!

U ovakom slučaju kod selama je pravilo, da ga treba nazivati, dl se izbjegne svadja i razmirica, pa ćeš se sa takim *prije i pomiriti*, a Musliman je dužan vazda nastojati oko izmirivanja zavadjenih.

Iz gornjeg smo razumili, da pozdravljanja imade mnogo različitih, ali da je značenje selega među svima stalo na najodličnijem mjestu, pa smo ga dužni što više čuvati i megjusobno širiti, a kloniti se utapanja u kojekakve tugje izmišljotine i preko noći nastale za trajnost nevrjedne novotarije!

Zgodno je rekao Hazreti Lokman svome sinu: »Sinčiću, kad naigješ pokraj kakvih ljudi ustrijeli ih sa islamskom strijelicom, a to je sa Selamom!«

Divan je to pozdrav!

Esselamu alejkum ve rahmetullahi ve berekjatuhu!

Muhamed Gjgumija:

## Na rastanku.

Pod prozorom ja sam stajo,  
Ti na njemu sama bila,  
A oko nas ljetne noći  
Širila se tamna krila.

Za vrhove zelen-gora  
Na zapadu mjesec sjedo  
I zrakama krvavijem  
Ljubio ti lice blijedo.

Oko srca mene steglo,  
Na usnama riječ stala...

Morali smo rasti se,  
Pre, neg si me upoznala,

Ko putnici iz daleka.  
Tek koji dan skupa bili,  
Al tim bliži, što srodniji  
Osjećaji nas prelili.

Mene dužnost vodila je  
Na daleke, teške pute,  
Gdje osobna svaka miso  
Mora mriet sred zbilje krute.

„Ja odlazim. Oprosti mi?!“  
Srčana si vrlo bila!  
„Budi sretan!“ kroz noć tihu  
Mirisna se riječ prolila.

I ja gledah krvav mjesec,  
Al oči mi vodnjele su —  
I na lice, sa prozora,  
Vrele suze kapale su...

Abdul Haziz Čaviš:

## Istok i Zapad.

Koliko se je puta već mnogi pitao, zašto se narod ove lijepe zemlje ne slože i šta ih smeta, da se megiu sobno sporazume i u prijateljskim odnošajima žive. Još uvijek traže učenjaci društvenog života i istražuju svjetski filozofi jedino sredstvo, koje bi ih osposobilo, da najviše božije stvorenje, ljude, opet združe iz njihova neprijateljstva, da njihovo nastojanje sprijatelje i da općenje izmire, tako da umire i da megiu njima zavlada ljubav i poštovanje.

Naši su profesori svjetske mudrosti i društvene nauke doduše već ozbiljno na tome radili u vremenu, gdje se milijuni ljudskih bića pokazuju kao divlje životinje. Oni još nijesu na koncu, da prestanu razmišljati o ovome pitanju, još im nije uspjelo, da ga povoljno riješe, premda nalazimo u tome, šta je božija mudrost zaključila u više stotina godina, najbolje riješenje, najblagoslovljeniji put Zar ne vidiš, kao što nalaže mudrost Islama i drugih vješa, da se pojedini u rodu ljudstva imadu megiusobno potpomagati bez razlike vjere, nacije i rase? Tako nam Kur'an zapovijeda:

Tko jednu dušu ubije, ne iz odmazde ili radi toga, pošto je uništavala na zemlji, smatra se, kao da je pobio sve ljude; ali ko spase jednu dušu, smatra se kao da je sačuvao sve ljudstvo (sura 5, 35).

Ova izreka kaže, da se neprijateljsko postupanje prema jednoj jedinjoj osobi, izuzam kao kazna zakona ili u ratu ima smatrati, kao da je uperena proti cijelom

ljudstvu, a da je spas jedne jedine osobe isto tako. kao da spasiš cijelo ljudstvo. Mogu li se ljudi još uže držati, još više jedan za drugog zalagati ?

Unatoč ove Božije zapovijedi otuđivanje je naroda ina zemlji još više poraslo; neće, da se upoznaju i izbjegavaju jedan drugome, onda se sudare i biju se. I to neće prestati, prije nego se svi ne povrate božijoj naredbi, koji je ljude stvorio i zapovjedio im, da jedan za drugog jamči i da se megiusobno zalažu, i da se ni jedan jedini ne približuje neprijateljski drugome, kao što je On propisao, da se onaj kazni, koji se susreće s drugim neprijateljski bez razloga. Ovdje leži razmrica. Vrlo je velika žalost, da istok i zapad ili drugim riječima Islam i Evropa već više stotina godina žive rastavljeni. Jer radi toga. što se ova dva svijeta nijesu megiusobom sporazumjela, prouzročilo je ratove, svagje i mržnju; listovi su svjetske povjesti puni toga, a njihovi se tragovi pokazuju u ovim današnjim danovima.

Ako slijedimo porijeklo ovoga razdvojenja, doćemo natrag do davno minulih dana, u rano jutro svjetske povjesti, u oluju sedmoga vijeka, kad je iz zapletaja sudbonosnog vremena i njegove bijede niknuo Islam, da baci blago svjetlo na one ljude, koji su se nalazili u neprestanom boju. Siromasi i tlačeni megiu Arapima bili su prvi, koji su u novoj vjeri našli temelje bratstva i spasa. Tako su se kupili niski oko pejgambera, dok su ga vladari u ono doba tiranski i najžešće proganjali. Islam, prilagogen duševnim i moralnim potrebama zapadne i srednje Azije, krčio je sebi put. Čim je više rastao, tim su veća bila proganjanja Islama od strane vlastodržaca, koji su se pobojali, da će izgubiti upliv na narod. Ebti Sufjati, vogja Koreiša, odbije Islam, pošto je držao ispod svog dostojanstva, da ispo-vjeda istu vjeru, koju ispovjedaju njegovi robovi.

Kao i svaki veliki reformator, bio je i pejgamber izvrgnut proganjanju i krivom tumačenju onih, čiji je položaj bio uzdrman radi oslobogjenja po njima podjarmljenih naroda. Ova su se kriva tumačenja proširila tokom vremena od istoka na zapad i našli plodnog tla megiu dostojanstvenicima Rima, čija je moć počivala samo na neznanju mase, koji su proklinjali griješne i negriješne za cijeli život, vladare i knezove proganjali, i čija pohlepa za vlašću nije poznavala granica. Nauka se je Islama nalazila u pravom protuslovlju sa interesima istočno-rimskih vlastodržaca, ona je šta više ugrozila njihov upliv. Tako nastave boj izrugavanja i izopačivanja, koji je po čeo jia istoku i tako polože temelj bedemu, koji dijeli nesavladivo istok od zapada.

Poslije po prilici 1 1/2 stoljeća pregje sudbina ljudstva u ruke dvojice moćnih vladara: na zapadu Karla Velikoga, a na istoku u ruke Harun-al-Rašida. Njegova je mudrost postigla bolje razumijevanje izmegju istoka i zapada. Kad je patrijarha od Jeruzalema poslao Karlu Velikome ključe sv. groba, dakle postupak koji ga učini poglavicom kršćanske općine, zamoli Karlo Veliki Harun-al-Rašida, da zaštiti kršćanske hodočasnike u

Jerusalemu. Za unapregjivanje zajedničkih odnošaja daruje Harun Karlu glasoviti sat od osobite ragje i čudnovatog mehanizma, prvi sat sa kucanjem, kojeg je vidjela Evropa.

Kakve bi obilne plodove donio ovaj prijateljski odnošaj, da nije zahvatila mržnja u srcima naroda duboka korjena, koja je mržnja proizašla iz krivog tumačenja političke i socijalne važnosti Islama. Ova umjetno hranjena mržnja trebala je samo malo, pa da se zapali velikim plamenom. Njezin su neposredni i strašni rezultat bile križarske vojne.

Ne da se poreći, da su se usprkos prolijevanja krvi i ljudskih gubitaka, kao što su ih ovi ratovi proizročili, istok i zapad time približili. Pred očima se je zapadnjaka razvila bogata ljepota istoka. Zapadu u otkriveno mudro vlada, je njegovih vladalaca te njegovo bogastvo znanja i mudrosti. Prvi je put upoznao zapad uregjenje i stanje istoka i naučio ga cijeniti.

Da su bili pisci onoga vremena pravedni i odvažni, da Islam predoče onako, kao što je u istinu, onda bi ljudstvu zaštedili mnogo bijede i žalosti. Zašto nijesu učinili Islamu, što je pravo? Zašto ga nijesu opisali kao sistem, koji unapregjuje pravdu, obrtnost, trgovinu i znanost? Zašto su zatajili istinu, da Islam svakome dozvoljava, da se naslaguje na ljepoti života i da uživa svjetske stvari?

Vjeran visokim tradicijama državne umjetnosti, koje su naslijegjene od velikih halifa, kao Ebu Bekira Harun-al-Rašida i Sulejmana II., i vrijedan naslijegjene tolerancije, koju je Pejgamber iza sebe ostavio, bio je Muslim vazda pripravan, da dijeli sudbinu sa sudbinom dravih branitelja prava i slobode, bez obzira na razliku vjere i rase.

Državnici, koji su osnovali savez izmegju Njemačke i Turske, poučili su dobro Evropu. Dali su snage istini, da Evropa — premda je rastavljena od Azije brdima i morskim tjesnacima - u stvari nije ni šta drugo, nego poluotok Azije.

To su državnici, koji su sjetili Evropu, da je Azija kolijevka čovječanstva, i da sa Azijati i Evropljani blizanci, premda su povoljniji uvjeti za razvitak ovog osposobili, da onoga natkrili.

Savez Njemačke sa Turskom nije bio samo jedan sjajni uspjeh državne mudrosti, nego u isto vrijeme dobra pouka onim narodima, koji su istok podjarmil i islamske zemlje oharali, dok su napisali na svoj bajrak slobodu i civilizaciju. Turci sada podsjećaju u savezu sa Njemačkom svijet na ono vrijeme, kad je nekoć Gjafer, sin Ebu Talibov, Pejgamberov rogljak, sa ostalim iseljenicima izvukao mač, da se bori na strani kršćanskog kralja od Abesinije i njegovih vojnika.

Njemačko-turski savez sačinjava, ne obazirući se na njegovu političku važnost, ne samo temelj harmoničnih odnošaja izmegju Kršćanstva i Islama, nego je od najveće vrijednosti za budućnost obaju naroda — jedne budućnosti, koja će nositi žig političkih znan-

stvenih a naročito ekonomskih odnošaja obiju rasa. kad se jednoć uspostave normalne prilike, cijeniće se u velike i poprimati njemačke napredne metode i njezine tečevine na svakom području od šarolike smjese islamskih naroda, pošto Muslim posjeduje — usprkos današnjeg poniženja i momentanog raspada, našto ga je osudio niz povjereničkih okolnosti, prirogjenu ljubav za slobodu i napredak, koje imadu svoj izvor u Kur'anu.

„Times“ je donio nedavno članak pod imenom „Budući rat sa 40 milijuna“ iz pera jednog ruskog političara. Iz brojne premoći entante nad centralnim vlastima zaključuje pisac, da će ententine sile samo snagom brojeva zavladati svijetom i tia će druge narode potisnut sa zemlje. Taka su proračunavanja u stanju, da samo otkriju dalekosežne osvajalačke osnove, koje goje njemački neprijatelji. Pisac je jamačno providio istinu, da će se u idućim bojevima sile Njemačke — s obzirom na savez — ogromno povećati silama njezinih islamskih saveznika.

Da dokažemo pomutnju Timesovog članka, upozorujemo na to, da sveukupni broj iznaša po prilici oko 300 milijuna, od čega otpada većina na Aziju i Afriku.

Ovi zadivljujući brojevi obuhvataju narode, koji stanuju u najplodnijim i najbogatijim krajevima, u sjevernoj i srednjoj Africi, Maloj Aziji, Arabiji, Perziji, Siriji, Afganistana, Indiji, Kini, Rusiji (evropskoj i azijskoj), Javi i Filipinima. Njemačka, naš veliki saveznik i prijatelj, sigurno je svijestna velike uloge, koju će igrati u budućoj povjesti ovo ogromno bratstvo naroda, skopčano zajedničkom vjerom, koja čini svakog pojedinog odgovornim za sigurnost i slobodu cjeline — jedan važan princip islamske nauke — čim se jednom oslobode pritiska i budu u stanju, da posvete svoju energiju svom ekonomskom i političkom položaju.

Da bi izbjegli pogibelji, koja im prijete, postale su Rusija, Francuska i Engleska prema islamskim rasama u zadnjoj godini tolerantniji i susretljivi. Ali ovim zakašnjenim znacima susretljivosti neće uspjeti, da zado-biju srca već dugo gnječenih i ponizujućih nacija. Da zataje svojim islamskim podanicima stanje stvari i pravu istinu, širi ententa svoju literaturu laži i huškanja proti Turskoj i njezinim saveznicima po cijelom azijskom svijetu. Ovim se sredstvima služi ententa, da spriječi zbliženje ovih rasa.

Premda nikomu od nas nije dato, da predvidi dogagjaje, nadamo se, da Muslim, kome sviće zora preporoda, neće dozvoliti svojim tlačiteljima, da ga tjeraj-kao marvu, da im izvojšti pobjedu. Ovu nam nadu opravdavaju dogagjaji, koji su se zbili tokom ovoga rata. Vidimo, kako na pola probugjeni muslimanski vojnici ostavljaju neprijateljske redove i prelaze Nijemcima, kad su saznali za džihad i za savez halife sa Njemačkom.

Stoga nastojmo, da a svezi s našim njemačkim saveznicom podignemo duševni nivo onih stotina mili

juna, da ih učinimo korisnim članovima njihove općine i vrijednim saveznicima prijatelja halife.

Prve su pretpostavke za postignuće ove poželjne svrha međusobno razumijevanje i poštivanje, do čega se može dospjeti temeljitim proučavanjem međusobnih karaktera, intelektualnih i socijalnih uvjeta, običaja i načina življenja. Oba saveznika moraju biti probugjeni u međusobnoj vjeri, tradiciji i povjesti. Nije dosta, da vlada sporazum samo između njemačke i turske vlade. Ne samo mase naroda, nego i vlade moraju doći u doticaj. U konstitucionalnim je zemljama narod država.

Promatrajmo sada ulogu, koju će u buduću igrati halifova vlada, kad bude radila mašinerija onog ogromnog carstva u potpunom redu. Kad Turska bude već jednom u stanju, da svoja moćna vrela razvije, poći će pomoću saveznika naprijed orijaškim korakom i zauzeti položaj najvećeg značaja u svjetskoj povjesti.

Napravila bi linije, koje pružaju kolosalne transportne mogućnosti prema ruskim, perzijskim i egipatskim granicama, te bi ove linije iz ekonomskih razloga produžila kroz Perziju prema Beludžistanu i Indiji. Napravila bi jaku flotu i izgradila bi uporišta na obalama Crnoga mora i Perzijskog zaljeva. Kad sve ovo učini, mogla bi na prvu vijest baciti ogromnu vojsku preko Crnog mora u istočnu Evropu ili preko Sueskog kanala u Egipat ili preko Perzije u Indiji. Jedna savršena, jako uređena organizacija u azijskoj Turskoj, koja raspolaže sa 2 milijuna tursko-arapskih vojnika, mogla bi oslabiti mnogo rusko područje i Egipat".

Nafija Sarajlić:

## Teme.

XV.

### »Paketi.«

Za vrijeme balkanskog rata, odmah u susjedstvu, da se ne bi pokušavale kakve nedopuštene manifestacije ili pogranične upadice, uprava je poduzela bitne korake za očuvanje reda. Pozvana je pričuvna služba. Obiteljske okolnosti nijesu djelovale, da neko ne bi išao na odregjeno mjesto.

Tako se u jednom našem gradu sakupilo dosta vojske »iz prijeka« iz monarhije. Zauzimali su škole i druge javne zgrade, i sve se spremno držalo na nogama.

U čaršiji se motale gužve vojnika ispred dućana, razne dobe, raznog izgleda, raznog jezika. Kupovali su za sebe voća i potrebite stvari, — a dosta ih se vidjelo s parama. Neki bi gdje u gostioni zasjeli i da popiju što. Ali je, prema množini vojske, inače vladao veliki red.

I vojne i civilne vlasti ulagale su sav trud, da se taj red uzdržava što bolje. Uz to se pazilo naravno

— i na drugo kretanje vojnika, da ne bi koji činio što preko svoga vojničkoga poziva ili propisanih dužnosti. — Sve su se nastranijivosti strogo kaznile i svuda se nametala najstrožija kontrola, koja bi iz zapažanja danas sutra stajala svemu u kraj.

Tako se je primijetilo, da jedan vojnik odnosi na poštu svaki dan po jedan paket i nekuda ga šalje.

Kuda će toliki paketi? Svaki dan, — to nije šala. Javilo se podčasnicima, javilo časnicima — i vojnik se uzeo pod pasku. Stariji se sve više interesirali za to iz sumnje, da nije po srijedi kakvo uhodarenje.

Paska nad vojnikom utvrdila je, da on zaista svaki dan šalje po jedan paket daleko, na nepoznatu adresu. Sumnja je dostigla vrhunac. Pa će jednog dana uhvatiti toga vojnika za ruku jedan viši časnik, upravo u času, kad je na pošti predavao paket:

— Stoj! šta je u paketu?

Vojnik se malo zbuni. Časnik mu naredi, da pones pred njim paket u kancelariju. Vojnik poslušao.

Tako se za malo nadje paket pred krugom časnika na ocjeni. Otvarajući ga, nagagjali su, šta bi u njemu moglo biti? A kad su otvorili, ne malo su se svi iznenadili: u debelom papiru bilo je više puta zamotano ne koliko komada kruha i komadić mesa, nekoliko krajcara i komad krpa.

Časnici su se zgzledali jedan čas među sobom. A onda su prizvali vojnika i pitali ga: kuda to šalje?

— Kući, odgovori vojnik.

— Svaki dan tako; zašto?

Jest, svaki dan šalje, kazao vojnik, u mjesto gdje ga je u radu zatekao poziv mobilizacije i gdje su mu u najvećoj siromaštini ostali žena i dvoje djece, nijesu imali čim platiti podvoza, da otud dogju. Pa ako se on ne pobrine za njih, boji se, da mu djeca ne nastradaju. dadnu po nešto, pa im pošalje.

Ovdje su mu se našla dva dobra druga, koji mu

— Je li ti to teško?

--- Nije.

—Bravo, vojniče! pohvalili ga časnici.

A u večer sakupili mu među sobom lijepu svotu novaca i obradovali ga sutradan, da ne mora više platiti ni on ni njegova porodica.

-Ali da im i opet pošaljem nekada paket? zamolio vojnik.

Mogao je slobodno, — više nije bilo sumnje.

XVI.

## Patent.

Nove praktične stvari i stvarčice su srozmjemo skupe, pa bi po našem mišljenju mogle mnogo jeftinije biti. Jer mnoge druge stvari, otprije poznate, makar da im je izrada skuplja, začudo se jeftinije prodaju od ovih, što na nivio izbijaju.

Ako to kažemo trgovcu, brzo nam se opravda, da

je nova stvar skuplja za to, što je »p a t e n t«. A starija, ako je takodjer patent? — Može da se sada jeftinije prodaje, pošto izumitelju nosi — mnogo raširena — isto toliko prihoda, koliko i s početka, dok se je skuplje, a manje prodavala. — Izumitelj dakle vuče dobru korist? — Sve bolju, što mu je izum savršeniji. Jer, ako ga nitko ne pretječe, može ustaliti cijenu svome izumu i vazda ga prodavati skupo.

Patent! Izumi novog doba! Kako se o tome kod nas malo piše i malo zna! Da se ne čuje štogod više sa strane, ti da na nekim od tih bezbrojnih izuma ne vidimo napisano »Patent«, mi bi smo o njemu vrlo malo znali. Vrio malo, makar da snio oštrouman narod, koji bi se tijekom mogao pumo okoristiti.

Kako?, neka nam to rekne jedan nadobudnik u društvu:

Da lakše hodam, udario sam gume na topuke cipela. To je patent. Da mi ne spadaju čarape, imam patent-podveze, a da mi čvršće stoje jaka i mandžete, imam patent pule na košulji. Mjesto obične šibice patent-, spravu, kao bijelu kutijicu u džepu, koja »sama kreše, sama vatru daje.« Da lakše znam koja su doba, nosim patent-džepni sat sa bronzicom, koji kuca. Naravno da imam i patent novčarku, patent pero, patent kabanicu, patent-noćnu svjetiljku za noći, patent samokres, patent olovku i t. d. itd.

Makar da vidimo, da danas ljudi imaju sve patent, što se tiče užih potreba, ipak nije to još ništa prema patentima, koji se odnose na tehnička pomagala u p o s l o v a n j u. Tih je bezbroj u gospodarstvu i industriji, a i u športu. I uvijek izbijaju — još uvijek se zamjenjuju stara pomagala novom praktičnijim i posve nova stavljaju. Olakšava se njima čovječji napor u radu, pribavljaju se više ugodnosti i povisuje napredak i blagostanja u prvom redu — naravno - one zemlje, odakle izumi-patenti potječu.

A kako i ne bi, kad društvena organizacija naroda u tim zemljama (u prvom redu stoje Amerika, Njemačka i Engleska) mnogo ulaže u strukovnu spremu i provođenje izumilačkih ideja. Ulaže, jer joj se to isplati velikim prihodom od patenata.

— Što, valjdi su patenti skupi? — upitao je neko iz društva?

Kako koji. Jedni se prodaju državi ili velikim tvorničarima, jedni se daju pod zakup, a jedni i sami prave. Neki se stave na nagradu, na, raspisane natječaje, a neki i vlastitom pobudom (što u nas narod rekne, da legne Švabo potrbuške i izmisli). Izumitelj napokon može biti i nestrukovnjak, bez više naobrazbe (najmanje je inženjera izumitelja), samo tada mora svoj izum dati sigurnom strukovnjaku na ispitivanje i usavršavanje, pa ga tek onda prodati pod »patent«.

Ovakovi su onda patenti ćifluci i sto puta bolji nego ćifluci. Evo primjera!, kakav dobitak nose: Mala sprava za zarezivanje olovki, što je naša djeca iz osnovne škole

kupuju po tri i po pet novčića, jest jedan izum — patent. Ovaj patent donio je svome izumitelju u prvi mah deset hiljada kruna. — Mi tu spravku poznajemo i čvrsto smo uvjereni, da ju je i od nas svako mogao izumiti.

Kad ovako neznatni, sitni patenti daju dobar dobitak, zamislite istom šta daju veći, kad se na primjer izume novi strojevi. Dobitak od takovih patenata je od stotine hiljada, do miliona, do dva, do tri miliona kruna. — Izumitelj s jednom dosjetkom postane bogat za sav svoj vijek.

Istina, za izume je potrebno pohanjanje što više tehničkih škola, naročita strojarskih, koje država treba da podupire. Takvi strukovnjaci — ne izazivajući zavisti kod drugih — imaju vazda svoj redoviti hljeb od svoje struke i prije svojih novih ili nadopunjenja starih izuma. A kad im Božijom pomoći sune u glavu koja nova izumilačka ideja, nijesu više patenenci kao naši drugi činovnici, nego sa sjajnm dobitcima mogu mnogo učiniti za se i za svoje bližnje u gospodarskom, prosvjednom i kulturnom pogledu.

— Makar da patenti daju milione — oglasi se neko iz društva — naš svijet na njih ipak blesasto gleda; jedino što za njih daje svoje zadnje krajcare.

—Možda je tako, ali bi moglo biti i interesovanja za patente, kad bi ko makar i kraće izložio u jednoj popularnoj radnji važnost izuma, kakvih sve ima izuma, što je poznato koliko je koji patent donio prihoda izumitelju, kako se izumljuje, kako se dolazi do patenata i t. d. Ako ko poznaje ovakva statistiku na kojem zapadnom jeziku ili koju uputu za predhodnu naobrazbu, to prevesti — makar temelj da se za sad udari.

A možda je ko u stanju iz toga i pobudljivu priču ispresti...

Slobodno — tema mu je tu.

Sakib Korkut:

## Baja lazi, bau, bau !,..\*)

- Tuzlanskom muftiji. —

Interesantne i značajne pojave izbiše ovih dana u hrvatskoj štampi i javnosti. U doba, kad cijelim svijetom odjekuje krilatica o samoodregjenju donosi „Hrvatska Straža“ vijest, da je „na ovogodišnji uskršnji ponedjeljak kod ljubljanskog biskupa dra B. Jegliča održana posebna anketa za misionersku misao na

\*) Ovaj je članak imao izaći u 15. i 16. dvobroju „Bisera“, ali je tadanji cenzor našao za munasib da ga zaplijeni, jer da „čini učin prestupka proti javnom miru i redu“. Budući članak ima vrijednosti naročito u sadanje doba, mi ga ponovno donosimo kao naše otvoreno pismo na ulema-medžlis i sve vjerske predstavnike. I mi velimo: »Baje laze, bau, bau«.

Uredništvo.

Balkanu sa strane Slovenaca i — Hrvata". Dr. Jeglič je biskup Slovenaca, za koje odavno znamo da bacaju novac u kasice, na kojima piše: „Za pokrštenje bos. hercegovačkih muhamedanaca". S toga nas ne čudi ni ova anketa o misionarstvu na Balkanu. Bilježimo je samo kao interesantnost.

Nu značajnija je nakana hrvatskog biskupa Dra Mahnića, koji u članku „Zvanje hrvatskog naroda" razvija ovu misao: „Stojimo na pragu nove dobe. Težište svjetovne politike prelazi od Zapada na Istok; a tu, kako pokazuju svi znakovi, namijenjena je hrvatsvu uloga nalik na onu, što se označuje riječima „antemurale christianitatis" (bedem kršćanstva. Op. p.) Otvaraju nam se novi vidici, a pred nas kao da stupa božanski Spasitelj s riječima, koje u svoje doba upravi učenicima: „podignite oči svoje i vidite njive, kako su već bijele za žetvu. Koji žanje, prima plaću i sabire rod za život vječni" (Iv. 4, 35, s.) Njiva na Istoku dozrijeva. A tko će biti prvi, koga će Gospodar poslati — na katoličku žetvu istočne vjere ako ne opet narod hrvatski, koji neposredno megjaši s Istokom, koga uz to s istočnim narodima vežu veze krvi i jezika? Eto narode hrvatski, na naumu providnosti u savjetu je Trojednoga Boga (haša ve kjella!) zaključeno, da preuzmeš megju rognenom braćom, koja bijahu krivnjom kobnih slučajeva kroz tisuću godina podijeljena, poslanstvo ujedinjena."

I splitski list „Dan" što »stoji pod pokroviteljstvom biskupa Mahnića reče da je sad kucnuo čas kad treba istaknuti zvanje, što ga je Providnost namijenila Hrvatima. Objasnjujući to zvanje piše rečeni list: „Rusija je bila zaštitnica „svetog pravoslavja" na Balkanu", dakako iz političkih ciljevi. Sad je taj lanac pao i balkanski su narodi slobodni da postanu ono, što su i prije bili — katolici. Hrvati su u 9. vijeku pokrstili Srbe pak je zgoda da im sada donesu i katoličanstvo." Dalmatinski list ne zbori izričito o nama muslimanima, nu kad ne može trpjeti kršćanske sekte, samo se po sebi razumije da bi i nas želio obratiti.

Nu što je zaboravio naglasiti »Dan", izvršio je jedan sveučilišni profesor u sred sredine — hrvatskog sabora. Ime mu je Dr. Pazman, a pripada stranci Dra Franka, koja veli da stoji na načelu „baška vjera, a baška narodnosti." Ovaj je profesor koračilo malo dalje od gornjih biskupa, pa je izjavio: „Onaj bog (kako ga muslim shvaća) je kriv bog, idol. Jedan je pravi Bog i stvoritelj, kome se svi klanjati imamo. Muslimani su idolopoklonci, oni su bezbožnici i ja ih kao takove žalim". Dr. Pazman je istina pokušao zabašuriti gornje riječi, pa je i ovdašnji «Hrv, Dnevnik», donio umirljivo saopćenje, nu „Hrv. Riječ" je nakon te izmotacije donijela uvodnik, u kojem je dokazala da je

Pazman ispravio stenografski izvještaj i na taj način dreko „Hrvatske" — mistificirao našu javnost.

Eto tim i takim je duhom zadojen hrvatski kler, tim i takim osnovama izlazi se na javu u vrijeme, kad se iz petnih žila nastoji ostvariti narodna koncentracija. Mrka kapa, zli bilježi. Slabi izgledi, jer — taj i taki kler je jak, vrlo jak faktor u javnom životu na slavenskom jugu. Treba li naglašavati da je to najzgodniji jaz zatugji mlin?). O, tom nek razmišljaju oni, kojih se to tiče, a mi ćemo da opravdamo naslov članka, jer bi i on (poput uskličnika u prikazu Džabićeva memoranduma) mogao biti predmet diskusije.

„Baja lazi bau, bau" govore naše matere pri zabavljanju djece, mičući prema njima ručnim prstima. Neke to čine u šali i kad hoće da razvesele djecu, a neke opet kad hoće da ih preplaše i umire. Kako koja mati i kako koja djeca.

Propaganda nije stvar za šalu, naročito ako je dobro organizovana. Ako je još i protežirana, onda je pravo pravcato strašilo. U Sarajevu je tu skoro bilo zborovanje mnogih biskupa i profesora. Bi li to moglo imati i kakvo drugo značenje osim jubilarnoga? Kod nas se na žalost, ne vodi briga o ovakim sastancima a kamo li da se poduzimaju sredstva za obranu od poduzeća, kao što su ona, što ih gore istakosmo. Propaganda laži, a niko da opomene i bar rekne bau, bau!

Sve nam je razgragjeno, nigdje centra ni oslona Sve nam je herdžu — merdž. I što je još gore, niko se i ne miče da ovom mrtvilu učini kraj. Da napravimo jednu usporedbu. Dr. Mahnić krčki je biskup, dakle veliki crkveni dostojanstvenik. Nu to mu nimalo ne smeta da rukovodi cijeli mladokatolički pokret, da organizira srednoškolsko gjaštvo i nadzire rad raznih kongregacija. On ima vremena da piše knjige, saragjuje u raznim novinama, drži predavanja i na razne druge načine učvršćuje i širi katoličku misao. Izdaje reviju «Hrv. Stražu», patron je „Danu" i Bog zna kojem još listu kam! U Hrvatskoj i Dalmaciji ima stotinama Mahnića po svim strankama i na svim pozicijama. Rade perom, zborom i tvorom. Izdaju silesiju brošura i periodičkih pa dapače i više dnevnih listova. Nit im smeta rat, nit se tuže na narod.

Pegledajte ih ovdje. Dr. Štadler, starac od osamdeset godina još i sad propovjeda i piše knjige. Kaptol mu izdaje „Vrhbosnu", a on komanduje u „Hrv. Dnevniku", za kojim poseže mnoga i mnoga islamska ruka i ručica. Jednog je travničanina odgojio za pomoćnog biskupa i sad Dr. Šarić nastavlja njegovo djelo. Piše rasprave i članke, pjeva nabožne pjesme, propovijeda i — hoda nesamo od varoši do varoši nego i od sela do sela. I stotine ga drugih pomažu: rade i bodre, tješe i razgovaraju. Dr. Štadler podiže gimnaziju i bogosloviju, sagradi silesiju crkava i

Otvori dva sirotišta. Tri četvrtine katoličke inteligencije što zauzima razne položaje u našem sutstvu, upravi i školi prošlo je ispod njegova „terdjaha“, a njegovom je zaslugom malo travničko predgranje Dolac dalo veći broj inteligencije, nego li cijela islamska Bosna. Jeste li promatrali njegove procesije? Zar se ne moramo dobro zamisliti gledajući u one vrpce raznih kongregacija, što se lepršaju na prsima gjaka iz osnovnih i raznih srednjih škola? Ko im ih metnu i zadjenu, ko vodi račun o tim mališanima i starijim im drugovima? On Dr. Štadler i njegovi gojenici. Pardon i njegovi — ženski pomagači, što dogjoše isprijeka ili ih on sam odgoji. Naše „dame“ sa keja mogle bise koji put zabosti svoj nos i u sastav ovih procesija. I vidjele biše da se njihovi „ideali“ kite kokardama kongregacija i prebiru brojanicama. Vidjile bi se da se ovi „ideali“ ne stide svoga, nego samo nama mraze naše. U tom i jest jezuitski sistem.

A kod nas? Ulema-mežlis nema nikakova lista niti se ko od njih sad bavi perom. Nikud ne hodaju, niti su i u kakvu dodiru sa narodom. Take su nam i muftije. Niti pišu, niti započinju kakvu akciju. Obagji koji mekteb i gradsku džamiju i — Bog te veselio. Nit se sastaju nit se zdogovaraju, a kamo li da rukovode odgojem naše srednjoškolske i druge omladine. Ko od njih može i dovikati Dru. Šariću, da i ne spominjemo Dra Mahnića i njegovu mnogostranu djelatnost.

U prošlom broj „Bisera“ prikazano je djelovanje propagande na fronti i iza fronte, pa da vidimo hoće li se maknuti bar sad, kad im je iznesena pred oči široko zasnovana akcija Dra Mahnića i drugova. Ljudi Božiji, mislite li vi o našoj budućnosti i kako zamišljate dužnost prema svom sa svih strana ugroženom elementu?\*) Ideja o osnutku „Muslimanske Matice“ iznesena je evo već ima tri mjeseca, a vi o njoj ne izdadoste još ni okružnice, kamo li da ste akciju dovršili i ovu plemenitu i prijeko potrebnu instituciju priveli u djelo. Ovako dalje ne ide. Mi sm o ugroženi, to sigurno i sami vidite pa kako smijete od Boga propuštati dan za danom ne mičući se i ništa ne poduzimajući?

Maglajliću, zar nije vrijeme organizovanju; zar može i smije biti bez opširnijeg zdogovora? Zar smijemo drijemati? Govori i po duši kaži, može li ovako i dalje ići! Reci ja bijelu, ja crnu; progovori pa makar pesimistički.

Maglajliću, baja lazi, bau, bau!...

\*) Da misle o našoj budućnosti ne bi mirne duše gledali gdje rapidno propadamo i moralno i materijalno.

Primjedba uredništva.

A. Hifzi, Bjelavac:

## Hadžimerešovi zapisci.

### I. Sterilitet mašte.

Literarna vjetrenjača skreće se! Raznoliki vjetrovi pušu; sad s desna, sad s lijeva, a kiša odozgor... Knjiga je zaklopljena, jer materijalizam vlada. Danas je bolje sjesti na Baašćaršiju pa prodavati gnjilo voće nego pisati knjige! Pa nije ni čudo, da se malo piše! Malo se piše novo, originalno, a mnogo štampa strano i nevaljaloj — mnogo čite, a pisci pružaju ruku za komadićem kruha, da mu ga kramar udijeli. Umjetnik je stiskao pero u ruku i gledaj..., kipar je uzeo dljetu u ruku da razori ono što je stvorao, jer nema više svijet ukusa. Don Kvišotovi savremenici ustali su, metnuli na se oklope ... Njihovo vrijeme! Pogijte samo kroz Sarajevo, otigijte na Ilidžu i Pale; sjednite u željeznicu i putujte. Predstavite se: književnik, pa vidite kako će te proći! Nema para! Slab je to zanat!

»A molim Vas, što ste Vi?«

— Trgovac krpama.

»A Vi?«

— Trgovac sa »švercovanom robom«.

»A Vi?«

— Agent.

»Molim, šta prodajete i koga zastupate?

Pogleda Vas čudno i odgovara::

»Trgujem sa svačim! Eto: zamjena, trampa, onako »Tausch« — tumači Vam još i njemački, da ga shvatite.

»Ali u nas se ništa ne može dobiti — velite mu Vi a on se osmjehne, pa poda lakonički:

— Svega ima!... Hoćete finog engleskog štofa, Šihtova sapuna, ulja, masti, kože, konca, cipela .. Imate li masti?

»Nemam« — odgovaram.

— Imate li iste u trampu?

»Nemam...«

Šutnja. Razgovor na drugoj strani:

... Vagon masti, tri šibica ...

»Nudim pedeset vagona šljiva ...«

Kroz otvorena vrata čuje se razgovor:

Jedan glas: S duhanom sam dobro prošao, a sada idem u Hercegovinu.

Drugi glas: Tamo se kupuje saćer i krijumčari u Dalmaciju za pravljenje vina, pa bi Vam prodao 8 metara.

Nastaje šaptanje, vagjenje novčarka i plaćanje.

Voz ide dalje.

Eto za što nema književnika. Zavladao »Šverc«, pa možda i oni švercuju ...

Prije rata, u ono »dobro i blaženo doba«, kad su se i onda ljudi tužili »da se teško živi« bilo opet za književnika nezahvalan posao pisati, jer nije niko plaćao za taj rad ni prebijano paire, a oni koji su bili honorirani recimo od »Matice« ili kojeg društva, to su morali biti »bolji«...

I onda je jedan književnik morao sjediti za stolom po godine, da napiše knjigu, pa je bio honoriran sa 300 K do 900 K. A honoriralo se po retku 6—10 (slovom deset) helera! To je onda!... Eh blaženo ono »onda«!...

Da sračunamo! Nekad se moglo kupiti za deset kruna:

1 košulja,  
1 gaće,  
5 pari čarapa.  
Danas!

A honorari? Pogledajte skorašnji natječaj »Matice«, ili sjednite i napišite što u koji vladin list, koji »dobro honorira«, pa ćete dobiti 6—8 helera, po retku... A to sve ne će iznositi ni onoliko, koliko će vani hamal uzeti što će Vam kofer izvaditi iz kupea i donijeti do hotela...

Eto što književnici ne pišu!...

A književna bussola titra. Za čas bi rekao, eto će se smiriti, a onda se stane još brže okretati. Kao da je nekakav jak magnet privlači.

Jake i velike ideje pokreću književnu bussolu, ali pisac stoji više nje i ne smije da zaplovi pučinom.

Eto uzmimo tako. Ja uhvatim jednu ideju, pa je slijedim. Hoću je da metnem na papir i gledam oko sebe. Smijem li to napisati? Da me krivo nerazume... Ostavi!...

Proučavao sam rat, psihi njegovu, bilježio događaje i sravnjivao govore svih velikih odgovornih državnika i htio prodrijeti u bitnost sadašnjosti, u biće onoga, što se oko mene zbiva. Nu da se to napiše i reče trebao bit, izmislili drugi jezik i drugo pismo, da te niko nerazumi.

Pogji megju ljude za frontom, razgovaraj sa onima, koji dogju s fronte na dopust, slušaj njihova pripovijedanja, čitaj njihova pisma; — piši njima — čitaj izvještaje i traži ono: što sve pokreće...

Tražio sam megju ovim ljudima sasma n o v e l j u zaista oni s t a r i postali d r u g a č i j i. Nešto blizu, d e, novi svijet, pa sam ih nalazio. Nisu n o v i, ali su nešto što nema pravoga početka; b e z i d e j e bezlično i nestvarno okupljalo me u takim časovima. Pa sam zamislio jednu veliku priču — staru koliko je zemlja stara,

bez junaka i bez sadržaja sastavljena od misli i pojmo-va. Toj priči htio sam dati nove l j u d e i postaviti ih u novi svijet. Razmišljao sam, kombinirao, ali opet nisam ništa napisao. Nisam smio »zagristi«.

Zatim sam se vratio prošlosti i vidio i tamo natražnjaštvo... Ko izgorjela kuća, koja nije bila osjegurana, ko mjenica protestirana, koju nemu tko iskupiti, jer su žiranti postali insolventni, a dužnik nije ni mislio ju platiti.

Lterarni kompas se okreće...

Na mom stolu stoje razni nacrti; mojih najboljih djela puni najljepši misli, puni zamašitih osnova za budućnost a mene spopala zbilja — zbilja da ne snizi obrok kruha što ga na karte dobivamo...

Sterilitet mašte! Misao je jaka, jača od moje stvaralačke snage; uzvišena kao alem u kruni, koji s pobožnošću indijski svećenik meče n glavi Brahmi i ta misao pokreće me, muči me da stvorim nešto veliko. A onda kao satrven odložim rezignirano pero na papir, na kojem sam napisao:

»Sad nije zgodno vrijeme...«

A uistinu niti sam što zamislio, niti sam što izradio doli ovo nekoliko zapsaka. A to vam je i sve što je Hadžemereš iza sebe ostavio, kad je otišao da prospava zimski san.

#### Iz svoje biografije.

Ovo nije za javnost, nego samo za moju orijentaciju, ili za one, koje bi zanimalo, da znadu tko je Hadžemereš. Kad bi bilo moguće svačiju košulju viditi i svakom čarapu svući s noge; — opiti škrtce i ulizice, dobrotvore okititi počasnim znakovima, a ženama obećati, da se nikad njihove tajne ne će saznati, ja bih toga još mnogo o sebi napisao. Pa kad bih smio sa imenima i s dokazima riješiti zagonetku spletnu o poroka društva, onda bih rekao i o sebi istinu.

A ja sam o tomu razmišljao. Mislio sam izdati u novinama sve ono, što sam opazio u životu, ali bih za to morao imati dobar fond, koji bi me mogao zaštititi od napadaja. Za to će se ovdje baš najmanje naći istine o tome Hadžermerešu.

Tko je zapravo on? Gdje je i šta je?

U Mostaru kažu kad se tko razljuti: Neka udari glavom o zid. Ili drugačije: Eto glave, eto čoše! Ili: Glavom o kamen!

Hadžemereš jednom udrio glavom o »čoškast kamen« i razbio glavu. Onda uvidio da je kamen tvrdji, pa i on okrenuo drugačije.

Jednom mu otac kupio čizme, crvene čizme, koje se sada nalaze u muzeju. Njemu se nisu svidile, pa je počeo plakati, da mu otac kupi cipele. A šta se dogodilo? Otac uzeo šipku, pa po nogama. . . Drugi put

Hadžermereš htio mjesto »dimija«, lijepih od atlasa dimija čakšire s tozlucima, da ide sutra na bajram na lju-ljaljke u Ričinu, ali i sada njegova želja nije ispunjena. Štap je natjerao volju drugoga.

Hadžermereš uzrastao, i »oteo se« ... Postao slobodan, ali uvijek kao prokletstvo nad njim je šiba u znaku opomene stajala. Te se šibe bojao on, pa i druge upozorivao na šibu. A vidio je i oko sebe: bez šibe nema zapta ni reda!...

Možda će ovo tko krivo shvatiti, ali ja mu ne mogu pomoći. Možda se danas niko neda biti, ali tim gore po nas, jer u ovo današnje doba nije čudo. Ali je onda drugačije bilo!

Znate li šta o Hadžermerešu? Jeste li ga vidili u Mostaru na šetalištu, kad dogje već u dva sata za one ljetne vrućine i sjedne na klupu, da bilježi ko će prvi izbiti ... Jeste li ga vidili u Kljaje, kako čeka ko će najpijaniji otići, ili u »Bristolu«, ko će lampe udunuti? ... Jeste li bili u Sarajevu na »korzu«, kad on krajem proleti, da vidi jesu li oni svi »stari« i one vječito iste »frajle«, koje Juso poznaje još iz plesne škole? Ili ako ste išli na Ilidžu mogli ste ga viditi tamo gdje se kupi svijet da pogje na Vrelo Bosne, Mogli ste se s njim upoznati i u Travniku pred večer, na Baš-Bunaru, ili u noći u hotelu, u čitaonici, u igračnici... Mogli ste ga trefiti u uredništvu »Bisera«, »Gajreta«, rahmetl »Behara«, »Vakta«, »Zemana;« i drugih listova čiji su smrtni ostaci sahranjeni na zajedničkom groblju »propalih ideja«, koje nije narod razumio.

Bilo je mnogo prilika da doznadete nešto o Hadžermerešu, pa još i danas nije kasno. Pogijte tamo na groblje gdje se odmaraju od književnog rada naši Edibi. Mirze, Ekremi, Edhemi, Avde, Fadili, Osmani i drugi, pa ćete naći kraj Karanfilagina mezara i Hadžermerešov, na kojem stoji nakrivljen nišan kao u Nasrudin efendije, a na njemu piše: »I ja legoh ovdje megju žive \_\_ zakopan pane oduživši se svome narodu«...

Mahate glavom i ne ćete, da idete »mrtvim« bar fatihu proučiti! A vi ako baš hoćete da doznate otigijte Šemsudinu, koji još živi i ako je on hasta, pa nek vam na Ilidži polagano šetajuć ispriča život Hadžermerešov! Ne ćete ni to, a vama eto urednika »Bisera« pa će vam reci: »Ah ništa, bolje da o njemu ništa ne znate«...

O Hadžermerešu je pisano u »Pantinim zapiscima«, o njemu zna Fehim i Hamdo, pa se potrudite i napišite vi njegovu biografiju, a on ne će, jer ga više nema. A posljedno što je napisano bijaše:

... »Najdalji sam sam sebi i ako u meni leži neprocijenjeno blago. Ja to nijesam umio prodati, niti unovčiti pa ga nosim sobom, neka trune u grobu ...«

U septembru 1918.

Faik:

## Pregled turske književnosti.

(Nastavak.)

Treći odsjek.

Opadanje

od Muhameda III. do Abdul-Medžida.

1600.-1859.

Pregled.

Sa početkom 17. vijeka počinje postepeno opadanje političke i književne visine osmanlijskog carstva. Osvajanja jenjavaju; pored slabih Sultana moćni su Veliki Veziri i Janičari. Jednu svijetlu stranicu u ovoj epohi čini Veliko-Vezirstvo petorice iz Koprola (1640.—1710.) i vladanje plemenitog sultana Ahmeda III. (1699.—1730.) pored koga stoji njegov otmjeni Veliki Vezir Ibrahim Paša.

U 17. vijeku sijaju još dva pjesnička imena: Satiričar Nefii »koga niko nije mogao prevariti u lakrdijaštvu i prljavosti i kralj pjesnika Nabi, poslije Baki-a jedan od najboljih turskih liričara, pored koga se nalaze i dva proročka pjevača i Čudotvorca H u d a j i N i a z i. Posije ovih slijedi u 18. vijeku strogo filozofski A d e n i i posljednja zvijezda staro-turske lirike mističar Galib. U 19. vijeku spominje se elegičar I s e t M o l a.

Još je jasnije stanje sa epikom; romantički ep obrađuje neznačajne događaje; alegorično ep osvjetljava još jednom G a l i b - o v u „Ljepotu i ljubav“; Historički ep je zamuknuo posije A a d i r i s - o v e dobre »Kraljeve knjige" ili se zamuljio u nebitne kronike. Sve više i više uzima moć nebrojena množina derviških, janičarskih i prosjačkih pjevača.

Proza se raduje slavnim učenjakom Hadži-Halfa i istoriografom Solak-Zade. Državne i svjetske kronike, istorijske i književne biografske zbirke teku dalje.

### I. Pjesništvo. 1. Lirika

Ljubavni Divani: N a d i r i. V e j z i. H a l e t i. N a b i Galib. I z e t M o l a.

Filosofski Divan: A d e n i.

Mistični Divani: H u d a j i. N i a z i.

Elegija I z e t M o l a: S t r p l j i v i.

N a d i r i, vidi niže kod Epike.

H u d i j i ili upravljač duša (umro 1628), zapravo veliki Šeih Mahmud od Skadra, rodio se u Sivrihisaru u Anadolu, postao je candl. juris na Medresi (velikoj školi) u Jedenu (1670.) i zatim je svoga učitelja zastupao kao sudac u Kairu i Damasku, zatim je postao muderrizom (učiteljem) na Ferhadiji sa 30

jaspri dnevne plače (1675.). Tada ga prepade jedan san sa paklenim mukama, poslije koga se on posveti skromnom i mirnom životu. Poslije običnog prečišćenja duše imao je pojavu i drugo lice. God. 1693. ode u Skadar gdje je vršio trostruku dužnost: Kao propovjednik, tumač Kur'ana i pripovjedač. I malo i veliko je išlo njemu te je njegova ćelija javno sabiralište, gdje se nikom ništa nije na žao učinilo. Njemu su dolazili najveći dostojanstvenici bježeći od srdžbe sultanove. „Kjullijat“ (Sakupljena djela) H u d a j i na sadržaju: 1. jednu poučnu pjesmu. Nedžatul-garik“ (Spasenje propadajućega), stihovani kometar za 20 ajeta u Kur'anu; 2. „Ilahiat“ ili skup mističnih himna, svaka sa po 220 ili rimovanih, ili nerimovanih strofa, to su uzdasi pobožnosti i ljubavi prema Bogu kao što su ih pojedni derviši pri svetom kolu; 3. jedan „Divan“ koji se sastoji iz 350 mističnih gazela. — Treba dodati još neke kronograme i vise propovjedi.

Haleti ili zanešenjak (1569.—1630.) zvan Azmi-Z a d e (Asmijev sin), prošao je od svoje 20. godine lako najveća učiteljska i sudačka mjesta. On nosi ime kralja pjesnika i piše jedan dobar „Divan“, jedan „Saki-name“ (Pjanačka knjiga) u slavu vina, jednu zbirku pisama i glava u raznim djelima.

V e j z i ili onaj što sluša savjete (1561.--1628.) zapravo M u l a Ovejzi Bin Muhammed; bio je prisjednik najvišeg zemaljskog sudišta Anadoljskog; a zatim sudac u raznim gradovima, naročito u Skoplju, gdje je bio sedam puta suspendovan i postavljan i najposlije umro. Pored više nedovršenih prozних djela koja su istorijskog i moralnog sadržaja ostavio je iza sebe jedan „Divan“, zbirku pisama i sanovnik koji na usta 25-torice velikih vladalaca govori političke savjete koji su mu se u san pojavili i njega poučavali o uzrocima od kojih ovisi sudbina država i naroda.

N i a z i ili Molećivi (umro 1699.), zapravo Muhamed Š e i h el M i s r i (Egipatski), sin jednog derviša iz Soganlije kod Malatije; on 20 godina provodi skroman i tih život, kao učenik slavni Šeiha, te postaje mudrac i čudotvorni Šeih u Brusi gdje su plemići i narod hrlili u njegovu ćeliju. Radi njegovih propovjedi i radi njegovog upliva vrijedio je kao politički opasan te je bio jednom prognan na otok Rod, a dva puta poslije toga na otok Zemnis. On umire u Brusi na glasu kao buntovnik i svetinjak. Niazi je napisao jedan mistični „Divan“; mistično prozvo djelo: „Stolovi saznanja i otpadci doročinstva“; zatim razlaganje mnogih mjesta u Kur'anu, Božjeg imena, znak strašnog suda. U posljednjem znaku on naziva Isa a. s. „svjetlom unutrašnjeg uvjerenja i božanske istine koje će (svjetlo) preteći i zavladata vanjsko naučno uvjerenje i vremensku istinu ili ljudski razum koji uvijek ima pravo, te će tim ono (svjetlo) postati zora jednog novog besmrtnog života.“

N a b i ili Proročanski (1630-1712), zapravo Jusuf E f e n d i , došao je za vlade Muhameda IV. u Carigrad, te on tu prati kao tajač pisar svoga zaštitnika svemoćnog Mustafu Pašu u Moren (1684), a poslije njegove smrti poduzima hadžiluk u Meku i Medinu te se sklanja u Haleb, odakle ga opet pozva u Cari- \_ grad posljedni Veliki Vezir Kuprili da mu bude kao sastavljač molbenica. N a b i dobi dva bogata mjesta i umrije u starosti od preko 80 godina. N a b i , jednoglasno priznati kralj pjesnika svoga doba, je u stvari najbolji nemistički liričar 17. vijeka, te se odlikuje samostalnošću. Osim njegovog vrlo sadržajnog »Divana« spjevao je on još dvije poučne pjesme za svog sina Ibni Haira, naime Hairbad« (Gradja dobroga) i »Hairije« (pridodatak dobroga); to je jedna, u dva dijela napisana, vrlo vrijedna nauka o odgoja i obuci, koja se završava lijepim opisom Carigrada. Nadalje je napisao osebito kitnjastim jezikom jedan životopis Pejgamberov, koji je još Vejzi počeo; studiju o Meki i Medini: »Dar obaju svetih mjesta«, i jednu izmjenu pisama. Njegov »Divan« ima 96 slavospjeva Allahu, Pejgamberu, Halifama, Sultanima, Velikim Vezirima, Šeihimu i t. d., 700 gazela. 700 četverorednih stihova, 300 dvorednih, mnogo zagonetki i jednu pripovijetku u stihovima. Treba dodati još jedan perzijski Divan pored niza turskih kasida i monograma.

A d e n i Adenski, 115 Rajski (umro 1763), zapravo R a g i b Paša, je posljednji znameniti Veliki Vezir osmanlijskog carstva (1755.—1763.), koji je za ovo učinio veliku korist. Ništa manje nije on poznat i kao pisac i pjesnik. Njegov filozovski »Divan« je rijetka turska lirika misli i ima 150 gazela i više kasida, a nekoliko i monograma i glora. Često puta se spominje njegov slavopoj Ahmed Paši, načelniku Bagdadskom; za pjesnikovih 100 mesnevija dao je Ahmed 20.000 groša, dakle za svaki stih 100 groša (tadanjih 50 dukata). Osim toga je A d e n i i uredio jednu ogromnu antologiju „Sefinei-er-Ragib« (Brod Znanja-Željnoga); to je bogati, bez reda učinjeni izbor 258 arapskih odlomaka, većinom dogmatičkog i filozofskog sadržaja. Od njegovih istorijskih djela valja spomenuti dva prozna djela: »Osvojenje Carigrada« kao sliku istorijske predstave, i »Persijski mirovni ugovor«, kao uzor diplomatskog stila.

G a l i b ili Savladivi (umro 1795.), rođen je u Carigradu kao sin jednog kudnuszena (korovogje) u tekiji Mevlevija kod Novih vrata. Još kao dječak uživao je Galib obuku i razgovor sa istaknutijim Šeihima. U 24. godini on je već pripremio svoj lijepi »Divan«, a u 26. godini napisao svoju odličnu alegoričnu pjesmu »Ljepota i ljubav«. Zatim je slijedio generala od Mevlevija na putu u Konju i vraivši se u Carigrad otpoče svoj skromni i tihi život. God 1790. imenovala ga šejhom tekije u Galati, čije je troškove dodjeljivao Selim III. iz poštovanja prema pjesniku. Sultan je uostalom, toliko volio G a l i b o v e pjesme, da je naredio da se pjesnikov »Divan« prepíše u divnom rukopisu čija je pozlata koštala 300 du-

kata. G a l i b je bio u milosti kod sultanije Valide, koja mu sagradi Mevledistekiju u Kasimpaši, te je 1794. tamo pozvan. Slijedeće godine on pogje na hadžiluk u Meku i umrije vraćajući se u Damask. — Galib, koga su njegovi savremenici nazivali Pobjednikom, je zaista najistaknutiji pjesnik svoga doba, a svojim mnogobrojnim prigodnicama zaslužuje i istorijsku vrijednost. Njegov »Divan« se sastoji iz tri dijela: prvo, 105 kasida i pjesama prigodnica; drugo, 550 gazela u 200 kraćih pjesama; treće, alegorički ep »Huzu ve Išk« (Ljepota i Ljubav). Među Kasidama su osobito poznate: druga „Kasida o mjeseci« posvećena Sultanu Selimu, »Kasida proljeća« posvećena šerif Erfendiji u slavu njegove nove kuće na Bosporu. Od gazela treba istaknuti one, koje opjevaju horove i redove derviša, a i one pjesme o ljubavi, veselju i vinu. G a l i b o v alegorički ep »Huzu ve Išk« se uspoređuje sa T a z l i -evim »Ruža i leptir« svojom samostalnom obradom staro-perzijskog sujeta. Ono je napisao čisto u stihovima (3000 mesneva), opisi su čedni i umjereno dugi; mnoge slike su sasvim nove; lirska mjesta su prepuna pjesničkog žara. Alegorijska lica su živo prikazana: Ljepota je prikazana, Ljubav ili Amor je Dragan, Ljubomora njegov prijatelj; Lolja ili riječ, provodadžija, Djevičanstvo dadilja; Divljenje, dvorkinja, i t. d.

I z e t M u l a (ili Časni, umro oko 1860:), zvani i K e č i - Z a d e. On je sin jednog carigradskog košarača, te je dospio da bude vice-kancelar osmanlijskog caratva pod Muhamedom II. (1808.—1838.). On pade u *nemilost* i prognaje ga u Kešan. .... Njegov »Divan« prvi koji je bio odštampan, umjesto da je prepisan, izdade prva turska štamparija u Carigradu. (1834.). U svome progonstvu on spjeva jednu dugu Tužaljku, »Strpljivog«, u 7.000 mesneva.

Da *bi* nadopunili tuce najboljih divana ovog odsjeka nabrojaćemo i druga četiri:

Attaji, vidi niže kod Epike.

Nefii, vidi niže kod Didaktike.

V e h b i S u m b u l l i - Z a d e (sin tiacinte, umro 1645).

Kjani Svršeni (umro 1791.), tajnik divana, iz Tokata, koji u svoje Kaside i Gazele smiješa takogjer i „Šarki“ (popijevke).

## 2. Ep i ka.

Nadir i: Kraljevska knjiga.

Attaji: Peterac

G a l i b: Ljepota i ljubav.

F a z i l: Knjiga žena.

Nadiri ili Rijetki (1572.—1626.), zvani i Abdulgani-Zade, bio je učiteljski kandidat pod velikim Hodža-Seadeddin-om; kasnije je sam postao učiteljem na raznim

školama, te je radio kao sudac u Kairu, Jedrenima, Carigradu i Galati, a zatim kao sudac Višeg Zemaljskog Sudišta Anadoljskog, i Rumilijskog. Na godinu dana pred smrt povuče se od dužnosti uslijed bolne tromosti, kojoj podleže u 54. godini. Njegov drug, pjesnik Attaji, slavi ga kao »dragi kamen svih ljudskih vrlina, biser zakonodavne slave (Turske)«.— N a d i r i je iza sabe ostavio »Kalemije« (Slavospjev peru) i jedan potpuni »Divan« Ali on je najpoznatiji kao pjevač kraljevske knjige u svojoj »Šah-name« Sultana Osmana VI. (1618.—1622.), u 2000 mesneva. Ali ta knjiga ima više istorijske vrijednosti nego pjesničke.

A t t a j i, ili Darovatelj (Lahke ruke), (1853.—1635.) zvani i Nevi-Zade, rođen je kao sin jednog učitelja prinčeva u Carigradu. Dosta je študirao i bivao sudac u *raznim* mjestima. Tek što se je vratio u rodni grad, *umro* je u 52. godini.— Kao pjesnik Attaji je, kao i H a l e t i didaktički epski pisac, jer su obojica dali jedan potpuni peterac. Attaji-ev Peterac im,a: 1. »Sohbetul-ebkjar« (Razgovor mladih žena), 40 primjera vrline; — 2. Heftšuan« (Sedam sudova), gdje opisuje sedam posuda božanske ljubavi *od* sedam majstora skromnog života. --- 3. »Nef'atul-eš'ar« (Dah cvijeća), 20 dahova ili novih primjera vrline; — 4.. »Saki-nama« (Pijanička knjiga), vještina lumpovanja u 25 odsjeka, to je pored R e v a n i najbolji »Išret«, a završava kajanjem i mističnom primjenom terevenke na nebesku svečanost; vrijedni su slikoviti opisi Zabonih dvoraca na Bosporu i Anadoliji. — 5. »Divan« sa 150 gazela, sa četvororednim stihovima, kronogramima i pojedinim mesnevama. — Attaji je isto tako i istoričar ili još više bioigraf; on je nastavio arapsku »Knjigu o anemoranu« od Taškopri-Zade i to od Selima II. do Murata IV. (1566 -1630.) sa 1100 biografija od ulema, vezira i Šeiha.

Galib, vidi kod Lirike.

F a z i l ili Izvršni (umro 1816.) Omer Tahir Pašo iz Akke. Postigao je čast gospodina od Divana, dok je njegov nećak Nuri postao sekretar poslanstva u Parizu. — Njegova »Senan-nama« (knjiga žena), jedna duga pjesma o dvostrukim ženama, je neka vrsta galerije slika, u kojoj se opisuju žene od 35 narodnosti, čitavo djelo ima više psihološke i etičke vrijednosti nego li pjeničke ne oskudijevaju ni u moralu.

Kao uvod služi toj knjizi jedna naivna, čisto osmanlijska »vještina voljenja«; kao završetak je strogo realistički opis jednog turskog ženskog kupališta i sarkastično nabranje velikih neugodnosti bračnog stanja. Od 35 slika navesti ćemo ove: hladna Indijanka, Okretna Perzijanka, svježa Etiopljanka, besprijejkorna Arapka, strasna Španjolka, moralna Stambulka, tankočutna Grkinja, osvajalačka Gjurgijanka, krjeposna Čerkeskinja, divna Poljakinja, kristalna Njemica, pohotljiva Ruskinja, kitnjasta Francuskinja, ružičaista čistnica Engleskinja. neobuzdana Amerikanka.

## 3. Didaktika

Hudaiji: Spasenje Propadajućeg.

Atta ji: Sedam sudova.

N e f i i: Strijele udesa.

Na b i: Građenje Dobra.

N a b i: Pridodatak Dobra.

Hu d a je, vidi gore: Liriku.

Attaji, vidi gore: Epiku.

Nefii, ili Korisni (umro 1635.), zapravo Omer E f e n d i, rodnom iz Erzeruma, je poznati pjesnik Hvale i pogrde pod Muratom IV. (1622.—1640.), čiju je naklonost on uživao. Ali kad je jednom, upravo kad je Sultan počeo čitati »Strijele Sudbine«, udario grom upravo do nogu Sultanovih, pjesnik bi najednom prognan sa dvora. Ali ga naskoro pozvaše natrag, svi mu nisu mogli zanijekati duhovita šalu. N e f i i dogje opet na milost i u službe, dok jedna gruba satira na Vezira Bajram Pašu ne zapečati njegovu sudbinu. Dozvolom Sultanovom zatvori uvrijeđeni vezir pjesnika u jednu daščaru u sarajima, tu ga; dade udaviti i njegov leš baci u more. — N e f i i je jedini veliki satirik staroturske književnosti, neisporedivo duhovit, ali često puta bez mjere razuzdan. Njegovo pero je umočeno u žuč i blato. Njegove satire, koje je izdao pod imenom »Strijele sudbine«, su jedre i silne i, kao politički sudovi o svim važnijim ličnostima njegova doba, imaju trajnu vrjednost. U njegovu »Divanu« gazele su manje vrijedne, dok su mu kaside izvrsne, osobito one na Ahmeda I.

N a b i, vidi gore: Liriku.

## 4. Drame nema.

(Svršice se.)

Husein Mehmedagić:

## Bajram.

Mjesec se pomolio i provirivao kroz oblake, a blaga ljetna noć vladala, Poslije kiše, sve je izgledalo pomlagjeno, osjećala se priroda svježja i jaka.

Pjesme i svirke čule se sa sviju strana, Po čaršiji kafane i gostione bile burne. Iz njih je prodirala pjesma i veseli glasovi. Od dulje šetnje osjetim malo umornosti u nogama i svratim se u park, da se spustim na jednu klupu. U parku nije bilo nikoga. Klupe još bile vlažne od kiše. Ugledam da na prvoj klupi neko sjede. Nijesam odmah mogao prepoznati ko je. Malo bolji pogledam: bio je moj, još iz djetinjstva dobri prijatelj Mustafa.

„Oh, to si ti Mustafa! --kliknem — Akšam hajrola! Šta si sam?“

„Nijesam sam. Imam svoje misli, s njima se razgovaram“ — odgovori Mustafa nekako tužno.

„A šta to misliš i razmišljaš toliko?“ — upitam ga.

„O nama, o Muslimanima sam razmišljo“ — odgo-

vori brzo Mustafa i uzdahnuvši pogleda u nebo. Ja ga samo pogledah. Znam, nije mu običaj ovako uzdisati; biti sam i upuštati se u kakve dublje misli. Pogledah ga bolje. Baš tada mjesec rasvjetli tamni park, a ja vidjoh u Mustafinim očima suze. To me dirnu. Htjedoh ga upitati šta mu je, što suze teku, a on progovori.

„Da! O nama sam razmišljao prijatelju. Oh; duša me boli za moju braću i sestre. Evo nastao bajram. I kakav bajram — — - ?“

Bajram, da se pije i lije.

Izišao sam malo da prohodam. Progjah kraj jedne gostione. U njoj se čuje pjesma, huka, galama vriska i psovka. Pogledah kraj zastora na prozoru. Sve naša braća, naši mladići od petnaeste pa do dvadesete godine, posjeli kraj stola puna pića, pa piju i proljevaju. Pogledi su im mutni, tijela slabunjava, prsa upala. U potleušici se širi dim od duhana. Oni sjede pjani, jedan se naslonio na ruke, a drugi mu pruža gotovu cigaretu i zove ga, da zapali. Treći kuca o sto i viče „Gospoja, još deset flaša!“ Za drugim stolom jedan se nagnuo drugom i nešto mu osoro priča, a svaka druga riječ kletva i za njom psovka. Za trećim stolom jednog poljevaju vodom, da se razabere. Vrata ne miruju. Trijezni ulaze, pjani izlaze. Smuti mi se pred očima i. brzo krenem. Dogjoh do druge gostione. Isti prizor. Pred ovom stoji nekolicina dječaka, pravije djece, od dvanaest trinaest godina i ogledaju se strašivo na stranu, bi li išli unutra samo na jednu čašu, dok ih jedan stariji viče: „Hajde, šta se mislite! Neće vas nitko požderati“. — Oni se konačno odluče i sa strahom stupaju u „kafanu“, zagušljivu od duhana i vonja alkohola. Nagjoh se kraj treće, četvrte gostione, U jednoj sile dvojica starijih nekog sasvim mladog momčića, da popije čašicu rakije vičući mu: „Popi, nije otrov. Niko ti zla ne misli. Nije gorko, nego sladi malo. Rakija će ti otvoriti apetit za jelo!“ Mališan izvali oči i drhtavom rukom lati se čašice, prinese ustima, pine i brzo je povratio, ispljuvavši a pri tom opsova, rekavši da mu lažu, da je rakija slatka.

Udarim kroz mahalalu. Na prozoru nekoliko cura, a pod prozorom dvojica stoje. Jedan priča o peštanskom životu, o madžaricama, kako su lijepe i inteligentne, kako se znaju snaći u društvu, drugi priča o kafanama i životu vojničkom, raskalašenom društvu, Djevojke na prozoru se samo smiju i po koju dobace. Šta bi drugo? Mlade su i zdrave, a krv vrije. I srce želi razgovora, pa kakvog bilo. A do muških stoji, da ih povedu u razgovoru k plemenitijim osjećajima, ili ostavljaju nad ponorom. Na kraju ulice, u jednom tamnom kutu, opazih jednoga gdje šapće drugome. „Otac joj je zaspao. Ona je rekla izaći. Ako mi slaže, ubiti ću je“ — i pri tome opsova. Ljuljao se je na nogama. I onaj drugi u čakširama, izgledao je pjani, ali se vješto držao.

Oh, to ti je bajram! ? To su naši blagdani! Za to je bajram, da se pije, da nove žrtve padaju, da se zarazu ju i da propadaju i fizički i materijalno.

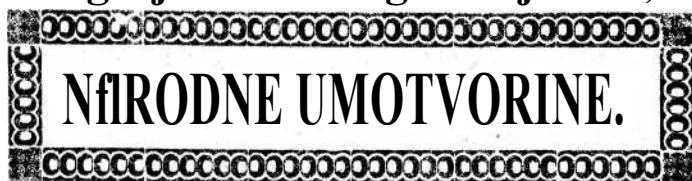
Ah, kamo roditelji, kamo majke i očevi, kamo naš odgoj, kamo mi!? — i opet je teško uzdahnuo i zašutio. Tišina zavlada. Meni su se redali pred očima velikom brzinom birtije, slabunjavi mladići, puni stolovi, vreva, galama i psovka, pa nevina djeca i djevojke po mušebcirna, koje čeznu za lijepom riječi...

Vjetar puhne. Pogledam Mustafu. On je šutio. Sve se je čulo njegovo dihanje. Pogledam mu u oči. Mjesec je rasvijetlio park i ja opet spazim u krupnim i crnim Mustafinim očima suze.

Ja idem kući" — reče Mustafa i naglo skoči. Doviknuo mi je jedva čujno Allah emanet! i nestalo ga iza drveća.

Ja sam dugo gledao za njim. Učini mi se kao utjelovljena bol, kao skrajna rezignacija, prokrađa se tu ispred mene kroz park kao svijetla traka mjesečeva, zbijena teškim valovima mraka izokola, da tu časovito i s mnogo dojma jače odsine, pa da onda brzo klone negdje za grmom na svježi busen i jaukne, pa tiho proplače, prigušeno zajeca, a ,suze, od srca trgane, kao rosa, samo kapaju...

## Beg Ljubović i zagorkinja vila,



Vilu ljubi beže Ljuboviću,  
 Vilu ljubi četiri godine  
 Kad je peta nastala godina,  
 Pita vilu beže Ljuboviću:  
 „Ja Boga ti, prebijela vilo,  
 Sa mnom spavaš četiri godine,  
 A na mojoj prebijeloj ruci,  
 Jošte mi se nasmijala nisi ?'  
 Progovara zagorkinja vila:  
 „Bi li se ti beže nasmijao,  
 Kad bi t' ko god oteo gjogata ?  
 Ti si meni oduzeo krila,  
 Oduzeo krila i košulju,  
 Pa ne mogu mlada poletiti,  
 S toga sam Ti tužna i žalosna".  
 Na to se je beže smilovao,  
 Pa joj dade krila i košulju.  
 Kad se vila krila dograbila,  
 Dograbila krila i košulje,  
 Prhnu ona nebu pod oblake,  
 Osta mlagjan beže Ljuboviću.  
 Njega vila iz oblaka viče:  
 „Čuješ li me beže Ljuboviću,  
 Izvedi mi sina Sulejmana, ;  
 Ako želiš, da ti se povratim".

Prevari se beže Ljuboviću,  
 Izvede joj sina Sulejmana.  
 Uze vila svoga milog sina  
 I odnese nebu pod oblake,  
 Osta snužen beže Ljuboviću.  
 Zakukao iza svega grla:  
 „Varaše me Turci i Kauri, Niko  
 mene prevarit ne može,  
 Osim jedna prebijela vila".

Biserdžik.

## Ahmed-paša i ljepotica Mejra.

Kad umrije beže Ali-beže  
 Osta mlada Ali-begovica,  
 Osta mlada su devet sjerota.  
 Sve sjerote po hizmetu dala,  
 Sina Ahmu u mekjtebe dala.  
 Šćerku Mejru dajidžama dala,  
 Dajidžama braći Allagićim'.  
 Malo vr'jeme ni dugo ne bilo.  
 Al' umrije Ali-begovica,  
 A podraste Mejra ljepotica.  
 Nju mi prose na četiri strane;  
 Nju mi prosi paša Ahmed-paša,  
 Pa je prosi beže Ljuboviću,  
 Još je prose age i spahije.  
 Dadoše je paši Ahmed-paši.  
 Kupi svate paša Ahmed-paša,  
 Tri hiljade kićenije svata,  
 Odvedoše Mejru ljepoticu.  
 Tri su dana svadbu provodili,  
 Kad četvrto jutro osvanulo,  
 Njiha dvoje u džerdek svedoše.  
 Kad su bili na mehku dušek.  
 Vedro bješe, al se naoblači,  
 iz oblaka munje poletješe,  
 A u kulu paše Ahmed-paše.  
 Pita paša ljepoticu Mejru:  
 „Čijega si roda i plemena ?  
 Govori mu ljepotica Mejra:  
 „Ja sam kćerka bega Ali-bega;  
 Naša mati sjerota ostala,  
 Pa je naske po hizmetu dala,  
 Mene mladu dajidžama dala,  
 Dajidžama bezim' Allagićim',  
 Sina Ahmu u mekjtebe dala".  
 Kad to čuo paša Ahmed-paša,  
 On mi veli lijepoj djevojci:  
 Ja sam t' bratac Mejremo djevojko!  
 Ako sam te mladu poljubio,  
 Svaki bratac svoju seku ljubi,  
 Od milosti i od milovanja".

Biserdžik«

# LISTAK



## Islamski svijet.

### Dogagjaji na Kavkazu.

Pred nekoliko dana iznenadi armensku koloniju u Švicarskoj jedna depeša njezinih sunarodnjaka, da se je već osnovala prva nezavisna armenska vlada, i to sa znanjem i dozvolom turske vlade. Ova je vijest zvučila jedva vjerovatnom s obzirom na laži, koje su se širile više godina po svijetu o uzrocima tobožnje neizbrisive mržnje izmegju Turaka i Armenaca. Ali je Turska jednim mahom dokazala, da su svim dosadanjim dogagajima bili samo Armenci krivi, pošto su nastojali, da u svojoj zakletoj mržnji oslabe i oštete osmansko carstvo, tako da su izazvali nagon za uzdržanje turske državne sile. U času, kad su se Armenci okrenuli realnoj politici nakon ruskog sloma, bio je već gotov most za izravnjanje razmirica.

O carigradskim pregovorima i njihovoj predhistoriji znade se sada ovo: Već u maju ove godine otposlala je Visoka Porta jednu deputaciju pod vodstvom ministra pravde Halil-bega u Batum, da povede službene pregovore za separadni mir i za savez sa zastupnicima Cis. i Transkavkaza. Turskoj se deputaciji priključi i jedna njemačka, koja se je sastojala od njemačkog vojnog opunomoćnika kod sultana — jednog generala — i jednog tajnika poslanstva. Položaj se i budućnost Ciskavkaza ispostave ali tako zamršenim i nejasnim, da nije bilo moguće priznati opunomoćenike, koji bi bili faktično sposobni za pregovaranja Najprije se počne pregovarati sa Transkavkazlijama, i to sa Armencima, Georgijcima te muslimanskim Tatarima i Turkomanima. Na 15. maja otpočnu pregovori u Batumu. Tri kavkasko grupe ne mognu se složiti u tome, da se osnuje zajednička država.

Na 26. maja izjave Georgijci svoj djelokrug kao samostalnu republiku te se na to pozovu, da su svojevremeno pripali ruskom carstvu samo svojom dragovoljnom odlukom. Zatim proglase opet Armenci u Erivanu na 28. maja svoju vlastitu republiku, ali na predlog njemačke pristanu u Batumu na osnutak triju kavkaskih država na etnografskoj podlozi. Na 4. juna bude potpisan preliminarij (predugovor), nakon čega otputuju zastupnici svih triju republika u Carigrad, da nastave pregovore. U predgovoru od Batuma budu u glavnome učvršćene granice turske carevine i transkavkaskih republika. Prije svega pristanu ove tri republike na to, da se područja Batum. Ardahan i Kars pripoje turskoj carevini, u koliko su mu dodijeljena ugovorom od Brest-Litovska. Osim toga pristanu na

o, da se pogranična linija protegne u korist Turske do Ačalhalika, Ahaldžiga, Alexandropola, Nahčevana i Surmelika, Time je postignut za luku Batum i za tvrgjave Kars i Ardahan bolji strateški položaj i Turci dogju u posjed željeznice od Karsa prema Džulfi na perzijskoj granici na putu u Tebris, kojoj će se priključiti projektirana linija od Erzeruma, da se tako spoji istočna Mala Azija—Crno More, U ugovoru od Batuma bude priznata kao protu — kompenzacija osnivanje slijedećih triju republika: Georgija sa glavnim gradom Tiflisom, Armeuija sa Erivanom i Azerbeidžanom, koji graniči sa istoimenom perzijskom provincijom, sa Baku-om kao glavnim gradom. Georgija će obuhvatiti stara područja Tiflis, Kutais i sjeverni dio Elisabetopola; dakle od prilike 65.000 km<sup>2</sup>, Armenija dobiva područje Erivan i jugo-zapadni dio Elisabetopola, dakle po prilici 22.000 km<sup>2</sup>, Azerbeidžan dobiva područje Baku i jugo-istočni dio Elizabetopola dakle oko 40.000 km<sup>2</sup>,

Svaka je od ove tri republike bila otposlala po 3 zastupnika u Carigrad, koji su već dovršili pregovore. Kod armenskih je poslanika osobito bio interesantan vogja, pošto se je on pred kratko vrijeme očajno opirao s oružjem u ruci turskom prodiranju. Vidi se, da je na obe strane iskrena želja, da se sve oprosti i zaboravi. Turskoj je od velikog interesa, da stvori Puffer-države\*), koje će biti prožete prijateljstvom.

Sa riješenjem kavkaskog pitanja stoji u neposrednoj vezi ulazak turskih trupa u perzijsku provinciju Azerbeidžan početkom juna. Svrha je ove operacije ta da pomognu perzijskoj vladi spriječiti prodiranje Engleza koji su došli do u Kermanšah. Na ovaj se način ima Kavkaz zaštititi i istodobno uspostaviti kraću i ispravniju etapnu liniju preko perzijskog zemljišta sa četama u Mezopotamiji, pri čemu se ima običi armensko Taurusgorje. Opet su pokazale središnje vlasti, da je njihovo nastojanje, da dalekosežnim pogledom uredi i osiguraju razvitak kavkaskog područja.

## Kulturne bilješke.

### Ittihadova zabava.

Nakon pune četiri ratne godine, nakon četiri god. muka i patnja, beznadnog zdvajanja i očajavanja trže se prvi „Ittihad“, trže se prvi musul. radnik, da poka-

) Puffer-državom nazivlju one male samostalne državice koje su zaokružene velikim državama, kao n. pr. Švicarska, Belgija, knježevina Lichtenštejn itd.

že e nijesmo još propali, još nas ima, a dok smo tu treba i da radimo, treba da bijednima pomognemo.

Prvog jula (21 Ramazana) priredi mostarsko musl. zanatl. udruženje zabavu, koja je ispala, kako sa materijalne još više sa moralne strane, preko svakog očekivanja.

Velezaslužni društveni predsjednik g. M. O. Čišić otvori zabavu prekrasnim govorom, kojim „manifestira preostalu, iskru života našeg miljenčeta Ittihada i navijesti njegov preporod“, jer je veliki socijalni poziv protkan moralnim i materijalnim nevoljama silio preostatke Ittheadova odbora, da poradi kako bi se društvenim radom ublažila bijeda i nevolja, i kako bi se spasilo, ono što je naglo i ozbiljno počelo propadati" budući da je društvu zadaća ne samo da širi društvenu svijest i obrazovanje knjigom, muzikom i poučnim predavanjima nego i da kao žarište okupi oko sebe musl. radnike da ih potpomaže i u svom islamskom elementu popravlja, liječi i diže iz mrtvila, klonulosti, nemarnosti i lijenosti. „A šta smo mi slabo i preslabo stali danas kad su se milioni s milionima sukobili i kad zveket bojnoga oružja ravna sudbinom tolikih naroda, osobito naroda male kulture i slabog ekonomskog položaja, o tome nam znadu najbolje pričati: naša sirotinja, naš analfabetizam, naša socijalna razrovanost, ukratko: naša bijeda.“

Ako ovako dalje ostane, ako se ne trgnemo da svak prema svojim silama pomogne „bilo umom ili džepom, bilo trudom ili riječju onda nas neće mimoići sudbina bijednog i dosadnog proleterijata, a to jest baš ono zlo, to i jest onaj crni gavran, koji će prograkćati nad grobovima nevino nastradalog našeg elementa.“

Ocrtav tako naše nesnosno stanje, zaključio je riječima: trgnimo se dok je još vrijeme, jer to je najstroži imperativ ovog ozbiljnog vremena i našeg bijednoga socijalnog položaja, jer to i Bog džellešanuhu naređuje, to zahtijeva humanost i patriotizam, tko imalo srca ima, jer siroče pišti vapijući za pomoć, a naši slojevi trebaju spasa i muško i žensko treba kulture i hjeba.

A zatim je u par riječi iznio bilancu „Ittheadova" rada.

Poslije toga je slijedila deklamacija: „Iz zapisaka zmaja od Bosne,“ a zatim se davao komad „Dva načelnika“ koji je nakon prvih dvaju točaka programa pobudio smijeh i ugodnu zabavu. Nemogu a da ne spomenem e su zaista majstorski odigravane uloge, a međutim su najbolje odigrane uloge Salih bega (Husein Pužić) i Osman eff... (Sabitaga Milavić), te smo zbilja mislili da ne gledamo pred sobom početnike, nego prave i izvježbane glumce. I uloga Salim eff (Mustafa Čemalović) ne zaostaje za prvim a do njih bi mogli postaviti najkomičniju ulogu Mehmed čauša (M. Žuljević). Između činova a i cijele noći ugodno nas je završavao tamburaški zbor sa vrlo biranim komadima što

moramo upisati u zasluge njegovu vrij. zborovodi g. M. Batlaku. Konačno nemožemo a da se ne sjetimo i Smailbega-Šarića, koji je bio redatelj zabave, te mu i ovime na uspjehu čestitamo.

O. A. B.

„Muslimanski internat i nar. osnovna škola u Vinkovcima.“ Vladin podtajnik gosp. Dr. Eugen pl. Sladović poslao nam je statistički prikaz o gornjem zavodu, iz kog iznosimo ove podatke:

Zbog lakše prehrane sabrano je iz Bosne i Hercegovine i smješteno u internat u Vinkovcima 120 muslimanske djece u novembru 1917. Za potrebe te djece pridijeljena su im dva mualima i dva muslimana kuhara, a zemaljska vlada je za tu djecu osnovala i zasebnu narodnu osnovnu školu i dodijelila iz Bosne za nju nužne učiteljske sile. Još je bilo pridošlo 25 dječaka, ali što usljed smrti što usljed, povratka iz zavoda, preostalo ih je u internatu 109 koncem jula 1918. Od njih bijaše u školi 92, od kojih njih 14 je svršilo s uspjehom četvrti razred. Izmedju ovih je zemaljska vlada izabrala 6 najboljih djaka, da ih smjesti za daljnju nauku u internat na više dječачke škole uz mušku preparandiju u Derventi. Tako će sad u Vinkovcima ostati oko 100 naše djece. Središnji zem. odbor u Zagrebu ponudio je iz vlastite pobude Ulema-medžilšsu i vakufskoj upravi, da se broj musl. djece u internatu u Vinkovcima povisi na 150, čemu će se najspravnije udovoljiti i otpremiti po 25 djece iz kotara, Glamoča i Cazina.

Što se tiče uzdržavanja musl. internata u Vinkovcima, potrošio je na nj središnji zemaljski odbor iz Zagreba za vrijeme od 26. novembra 1917 do 13. maja 1918. svotu od 73.116 K za životne namirnice i kućne potrebe, kao: ogrijev, rasvjeta, kuhinjsko posudje, beriva i nagrade nadzornog i služinškog osoblja itd. te za nabavu potrebne odjeće i obuće. Osim toga je zem. vlada potrošila još za ogrijev, opanke, mualime i kuhare 8.653 K i doznačila Središnjem Zem. Odboru svotu od 80.000 za potrebe sve djece iz Bosne na izhrani u Hrvatskoj i Slavoniji, od koje je svote upotrebljen r a z m j e r n i i z n o s i za Vinkovački internat, uz koji zem. vlada školu izdržava.

Gosp. Dr. pl. Sladović zaključuje, kako se iz ovog prikaza vidi, da su troškovi izdržavanja muslimanske djece, koja su smještena u Vinkovcima, razmjerno veliki. Ti su troškovi kud i kamo veći od troškova za bos-herc. djecu ostalih vjeroispovjesti, koja su smještena, u Hrvatskoj. Razlog toj razlici leži u okolnosti, sto su musl. djeca namještena u posebnom internatu, koji ti treba iz temelja izdržavati, dok su djeca kršćanskih vjeroispovijesti smještena kod ljudi dobra srca iste vjeroispovijesti, koji se skrbe za njihovo izdržavanja, a često i za njihovu odjeću i obuću!

Mi smo zahvalni Središnjem Zem Odboru u Zagrebu za njegovo plemenito zauzimanje i za našu siročad!

Primjećujemo tek općenito:

Teško, vrlo teško je „Turčin“ biti. I skupi smo plaho. Eto svako dijete — hiljadarka! Imali smo ih na prehrani u bratskoj Hrvatskoj prošle šk. godine 120, a ove godine ćemo ih imati svega 150. Da ne zaboravimo, recite i slovima: stotina i pedeset! pored 14.000 djece drugih vjera iz Bosne i Hercegovine. Age i begovi! Zar Vas nema 150 u domovini, da prehranite po jedno od te djece?! Jer vidite eto gore, kad se što na, alem uzima, kako račun — zacrnjuje!...

## Razno.

Poruka suradniku. U cijenjenom „Biseru“ broj 11. i 12. pod naslovom „Poruka uredništva“ osvrće se saradnik „Bisera“ na člančić „Briga za nejačaj“, što je izišao u Biseru, te mu je upala u oči moja tvrdnja, gdje sam rekao: da jedno stotinjak naše islamske djece, što su smještene u Vinkovcima više stoje i zapada, negoli sva osta a djeca drugih, vjera, kojih imade na hiljade na prehrani u Slavoniji, te da se više ne možemo nadati, da se isti odbori i ista humanitarna društva za našu djecu zauzimaju

nego da sva ostala briga za našu djecu preostaje nama samima, naročito kada još dosada za istu nijesmo ništa učinili, nego to prepuštamo drugima.

Za našu djecu uzeta je posebna zgrada u Vinkovcima. U toj je zgradi lijepo i udubno uregjen konvikt. Tu su islamska djeca smještena. Za sve se to, od soli do bilera, od upravitelja do podvornika izdaje na ovom skupom vremenu povelika svota, jer isti konvikt stoji i stojao je vas na pari. Dočim za djecu drugih vjera svu brigu vode pojedini ljudi dobra srca, koji su po jedno ili po dvoje od te djece primili pod svoj krov i za njih se baš kao i za svoju brinu i staraju, kako za tjelesni tako i za duševni odgoj, a sva primljena djeca istim svojim dobročiniteljima za slobodna vremena pomažu u njihovim kućnim i gospodarstvenim poslovima, te su tako možemo reći, dobro došli jedni drugima.

Kada uzmemo oba slučaja preda se, izlazi posve jasno stvar i moja tvrdnja opravdanom.

Uz toliku brigu i trošak, što se izdaje za našu djecu je li pravo da se možemo nadati, da ih drugo stotinjak odgaja i za njih brigu drugi vode, a mi da obješenih ruku to sve gledamo?

„Briga za nejačaj“ naše je životno pitanje i ne bi je smjeli s uma skidati, dok to pitanje ne sredimo i ne uredimo, pa mi je čisto drago, gosp. suradniče, gdje ste se, makar i porukom na me, tog pitanja dotakli.

Uz m. selam H. Fazlagić.

# PRIVILEGOVANA ZEMALJSKA BANKA ZA BOSNU I HERCEGOVINU

## CENTRALA U SARAJEVU.

FILIJALE: Banjaluka, Bjeljina, Brčko, Mostar i Tuzla. ISPOSTAVE: Beograd, Bihać, Derventa, Doboj, Bos. Gradiška, Livno, Bos. Novi, Bos. Šamac, Travnik, Trebinje, Višegrad, Zenica i Zvornik. ZASTUPSTVA: Bugojno, Gacko, Goražda, Koojic, Nevesinje, Bos. Petrovac, Rogatica, Sanski Most, Srebrenica, Stolac i Visoko.  
:: VELEPRODAJA DUHANA u svim spomenutim mjestima. ::

**Uplaćeni dionički kapital 20 milijuna kruna.**

**Redovite rezerve i fond za sigurnost založnica 13 milijuna kruna.**

Bavi se svim bankovnim transakcijama, prima novac na priplod u tekući račun i na uložne knjižice. Prima vrijednosti svake vrsti u pohranu i upravu kao otvoren polog ili kao »Safe« u za tu svrhu uregjenom oklepljenom prostoru pod zatvorom stranke i suzatvorom banke. Obavlja isplate i naplate u svim glavnim mjestima Bosne i Hercegovine, Austro-Ugarske i inozemstva.

Kupuje i prodaje vrijednosne papire svake vrsti, poglavito 5%-ne založnice i komunalne obligacije svojeg vlastitog hipotekarnog kreditnog odjeljenja, koje su u Bosni i Hercegovini proste od poreza i imaju pupilarnu sigurnost, te se mogu upotrebiti kao kaucije u trgovačkim poslovima; osim toga mogu u cijeloj Monarhiji služiti kao vojničke kaucije pri ženidbi.

Robno odjeljenje u Sarajevu kao i samostalno produktno odjeljenje u Brčkom bave se robnim poslovima svake vrsti, a osobito prodajom suhih šljiva i pekmeza.

Kod banke postojeće generalno zastupstvo c. k. povlaštenog osig. društva „Assicurazioni Generali“ prima direktno ili putem filijala ili ispostava bančinih razne vrsti osiguranja na život i protiv vatre.

Kod banke je etablirano i „Glavno zastupstvo za Bosnu i Hercegovinu Prvoga austrijskoga općega društva za osiguravanje protiv nezgoda“, koje prima osiguravanja svake vrsti protiv nezgodama pojedinaca, radnika, društava itd., protiv zakonite dužnosti jamstva, protiv provalne kragje i vodovodnih šteta; nadalje preuzima osiguranja djece protiv nezgoda sa povratkom premije.

## DIONIČKA PIVOVARA U SARAJEVU

PREPORUČA SVOJE NAJBOLJE  
ODLEŽANO IZVOZNO PIVO  
:: PRIPOZNATO NAJBOLJE VRSTI. ::

RAZASILJE U BURADIMA OD 25 LIT. DALJE, KAO I U  
SANDUCIMA OD 30 I 50 BOCA PO  $\frac{1}{10}$  LIT. ILI 25 I 50  
BOCA PO  $\frac{1}{10}$  LIT.

OTPREMA U POKRAJINU FRANKO NA SVAKU STANICU BOS.-  
HERC. ZEM. ŽELJEZNICA.

# HRVATSKA CENTRALNA BANKA

ZA BOSNU I HERCEGOVINU D. D.

## PODRUŽNICA U MOSTARU

SREDIŠNJICA U SARAJEVU :: PODRUŽNICA U TUZLI, ZENICI I B. ŠAMCU

VLASTITA PALAČA U SARAJEVU, FRANJE JOSIPA ULICA.

Potpuno uplaćena dion. lav. K 4,000.000, Pričuvena zaklada K 600.000, Ukupni uložci K 6,000.000

Preuzima ULOGE na uložne knjižice uz najpovoljnije ukamaćenje. Eskomptira i re-eskomptira MJENICE. — Daje ZAJMOVE na tekući račun. Naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu označena je HRVATSKA CENTRALNA BANKA PUPILARNO SIGURNIM ZAVODOM, u koji se mogu ulagati pupilarni novci (mase malodobnika i slično). Ovo je najbolja preporuka i za ostale ulagatelje.

**Mjenjačnica :** Kupuje i prodaje vrijednosne papire, devize i valute.  
Unovčuje mjenice, izriježane vrijednosne papire i kupone.  
Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Izvršuje isplate i naplate na svim trgovačkim središtima tu- i inozemstvu.  
Izdaje kreditna pisma. :: Iznajmljuje SAFES DEPOSITS uz najamninu.

# Privilegovana Agrarna i Komercijalna Banka

za Bosnu i Hercegovinu.

Sarajevo, Crkveni trg Rudolfova ulica.

Dionička glavica: 12,000,000 Kruna.

### Komercijalno odjeljenje:

Preuzima uloge na ukamaćenje, na štedovne knjige i na tekući račun (Cheque-Conto).

Eskomptira i re-eskomptira mjenice i tražbine.

Kupuje i prodaje svoje i strane založnice i ostale obveznice, vrijednosne papire, devize, kovane novce i dragocjene kovine, te daje predujmove na njih.

Unovčuje mjenice, izriježane vrijednosne papire i odreske.

Izdaje šekove, naputnice i vjeresijska pisma.

Izvršuje burzovne naloge.

Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Iznajmljuje uz suzator najamnika pretince u svojim oklopljenim blagajnama, koji su sigurni od požara i provale (Safe-Deposits).

Obavlja sve poslove koji spadaju u bankovnu struku.

### Hipotekarno odjeljenje:

Daje hipotekarne zajmove, te zajmove gradovima, općinama i drugim jurističkim osobama.

Kupuje, prodaje, uzima i daje u zakup zemaljske i šumske nekretnine u svrhu provođanja parceliranja, te upravlja njima.

Kupule, zalaže i prodaje koristonosne prvenstvene obligacije i dionice izdane od strane prometnih zavoda.

Izdaje zemljorasteretne obveznice, založnice, komunalne obligacije i druge zadužnice.

### Robno odjeljenje:

Kupuje i prodaje svakovrsne robe i zemaljske proizvode.